

ekolisty

informačný spravodaj Priateľov Zeme - SPZ

3 - 4 / 2005

**Priatelia
Zeme
SPZ**

Tretinu zahodených odpadkov tvoria nápojové obaly

Elektroodpad len do predajní, na zberné dvory

Mysli globálne, konaj (jedz) lokálne

Evolúcia je spolupráca

Desmond Tutu o ekonomickej globalizácii a víťazstve dobra

Akcia novej kampane "Správa vo fľaši"... viac na strane 12

- 02** *Zapojte sa*
- 03** *Téma: Až tretinu nelegálne zahodených odpadov tvoria nápojové obaly*
- 05** *Téma: Mysli globálne, konaj (jedz) lokálne*
- 07** *Téma: Elektroodpad len do predajní, na zberné dvory*
- 09** *Téma: Evolúcia je spolupráca*
- 10** *Letný ekotábor 2005*
- 11** *Aktivita Priateľov Zeme*
- 15** *Rozhovor: Desmond Tutu o ekonomickej globalizácii a víťazstve dobra*
- 17** *Ekotipy: Pohotovostný režim spotrebičov, Reklama - neklam ma*
- 18** *Ekoporadňa: Vykurovanie*
- 19** *Vy sa pýtate, my odpovedáme: Čo so spaľovaním odpadu?*

Informačný spravodaj Ekolisty

Vydáva:
Priatelia Zeme - SPZ, Košice

Adresa:
P. O. BOX H - 39, 040 01 Košice
kancelária: Alžbetina 53
tel./fax: 055 / 677 1 677
mob.: 0903 77 23 23
e-mail: spz@priateliazeme.sk
http://www.priateliazeme.sk/spz

Redakčná rada:
Ing. Ivana Machová
Ladislav Hegyi
Branislav Moňok
Radoslav Plánička
grafická úprava: René Říha
jazyková úprava: Ivica Chomová

Dátum vydania: december 2005

Foto na titulnej strane:
autor: ČTK / Peter Lázár, 2005
Ostatné fotografie, ak nie je uvedené inak, archív Priateľov Zeme.

ISSN 1335-437X

Vytlačené na recyklovanom papieri

Milý Priateľ Zeme,

možno týmto úvodníkom začínate (či končíte) čítať naše posledné číslo Ekolistov. Presnejšie, posledné tohtoročné, lebo Ekolisty sa medzi časom stali u väčšiny našich členov obľúbeným čítaním, a tak sme sa rozhodli vydávať časopis aj v nasledujúcom roku. Žiaľ, nemáme na Ekolisty iné financie ako časť Vašich príspevkov, preto sme niektorým z Vás, ktorí už dlho alebo nikdy nezaslali príspevok, priložili list, na základe ktorého máte možnosť rozhodnúť sa, či si želáte dostávať Ekolisty aj naďalej.

Aj tento rok sme pracovali v organizácii na zlepšovaní stavu životného prostredia, odstraňovaní škôd a osvetou sme sa snažili priblížiť čo najširšej verejnosti. Toto by mohla tvrdiť každá environmentálna organizácia alebo niektorý jednotlivec – ekonadšenec. Preto nás súdte podľa našich konkrétnych aktivít a výsledkov práce. Radi Vám ich pripomenieme:

- Začiatkom roka sme pomohli pozastaviť výstavbu rizikovej skládky odpadu pri Košiciach.
- Realizovali sme odber slepačích vajec z obcí dotknutých prevádzkou košickej spaľovne a analyzovali sme v nich nebezpečné látky – výsledky boli alarmujúce – obsah toxických dioxínov až štvornásobne prekročil limit EÚ.
- Vďaka našim odborným posudkom dve slovenské mestá – Šaľa a Tornaľa odmietli výstavbu spaľovní nebezpečného odpadu.
- Uskutočnili sme desiatky poradenstiev a prednášok pre obce, prednášok pre školy a verejnosť, 6 školení kompostmajstrov.
- Všetkým obecným a mestským úradom v SR a vybraným štátnym inštitúciám sme rozposlali nami vytvorené multimediálne CD "Moderné odpadové hospodárstvo" s komplexným know – how pre odpadové hospodárstvo.
- Zorganizovali sme sériu odborných seminárov "KOMPOSTOVANIE - zber a zhodnocovanie biologických odpadov", ktorých sa zúčastnilo 280 zástupcov samospráv a seminár o nakladaní s nebezpečným odpadom pre nemocničné zariadenia s účasťou zahraničných expertov.
- V rámci osvetu sme aj s pomocou našich aktivistov uskutočnili desiatky informačných stánkov v centrách viacerých miest, na výstavných veľtrhoch, na festivaloch.
- Zorganizovali sme Deň otvorených dverí v Palárikove - prezentáciu najlepšieho systému odpadového hospodárstva na Slovensku pre 190 zástupcov samospráv.
- Spolupracujeme na vypracovaní podkladovej štúdie pre výstavbu regionálnej kompostárne Považie.
- V lete sme organizovali Letný Ekotábor na ekofarme, kde účastníci pracovali, učili sa remeslá a diskutovali na rôzne témy.
- Počas celého roka sme bojovali za lepšiu chemickú politiku EÚ, lobbovali sme u poslancov EÚ za nahrádzanie škodlivých chemikálií vo výrobkoch a za právo verejnosti na informácie.

Ďakujeme Vám, že ste nám pomohli pri týchto aktivitách či už aktívne alebo finančne. Budeme radi, ak našim aktivitám prejavíte opäť priazeň a popri vianočných darčekom pošlete symbolický darček pre ochranu prírody – príspevok. Prikladáme Vám poštovú poukážku.

Za celý tím Vám i Vašej rodine želim Vianoce, ktoré budú pokojné i radosné, príjemne mrznúce a doma príjemne teplé, plné všelijakých vôní, úsmevov, otvorených srdc a odpustenia, spomienok, rodinných rozhovorov, nech Vás tento duch sprevádza počas celého roka.

Ivana Machová

**Spoločnosť
priateľov Zeme**

**Priatelia
Zeme
SPZ**

Spoločnosť priateľov Zeme od februára 2005 zmenila svoj názov na Priatelia Zeme - SPZ. Spolu s názvom došlo aj k zmene loga - z pôvodného srdca s planétou na kruhový symbol - logo medzinárodnej federácie Priatelia Zeme (Friends of the Earth International - FoEI).

Slovenským zástupcom FoEI je asociácia Priatelia Zeme, zložená z 3 občianskych organizácií pre ochranu životného prostredia: Priatelia Zeme - SPZ, Priatelia Zeme - CEPA (do januára 2005 pôsobiacia pod názvom Centrum pre podporu miestneho aktivizmu - Udržateľná ekonomika). Pridruženým členom je Lesoohranárske zoskupenie VLK.

Členské organizácie slovenských Priateľov Zeme sa rozhodli pre posilnenie vplyvu a poznateľnosti asociácie Priatelia Zeme používať jednotné medzinárodné logo a názov "Priatelia Zeme", za ktorým členská organizácia použije už len skratku vyjadrujúcu jej identitu (v našom prípade skratka bývalého názvu).

Pomôžte domorodému kmeňu Penan v Malajzii

Príslušníci kmeňa Penan z malajského štátu Sarawak sú jedným z mála nomádskeho kmeňov, ktoré ešte prežili v dažďovom pralesi. Žijú v krásnom prostredí lesov pretkanom riekami a najväčšou svetovou sieťou jaskýň a podzemných priechodov. Svet kmeňa Penan je v ohrození. Ich domov je ohrozený jednou z najmasívnejších ťažieb na Zemi, na ktorú malajská vláda neustále vydáva povoločacie licencie. Ničenie lesov navždy mení život kmeňa Penan a iných kmeňov z ostrova Borneo. Niektorí Penanovia sú tiež ohrození stavbou veľkej priehrady Bakun, ktorá by zaplavila 70 000 hektárov pôdy a vyžiadala vystaňovanie domorodých kmeňov.

Penanovia žijú v extrémnej chudobe s malým prístupom k základným potrebám ako bývanie, jedlo, voda, vzdelanie, zdravie. Aj keď malajská vláda po 20 rokoch protestov Penanov urobila niekoľko vyhlásení o finančnej a inej pomoci, táto sľubovaná pomoc nezlepšila život kmeňa. Penanovia požadovali 2 rezervácie ochránené pred ťažbou, milión ringitov ročne pre rozvojové projekty a zabezpečiť servisné centrá – školy, kliniky, poľnohospodárske centrá. Penanovia doteraz nevideli žiadne rezervácie či finančné prostriedky. Navyše servisné centrá sú slabo prevádzkované a niektoré kliniky a poľnohospodárske stanice nie sú zriadené. Zdravie Penanov je poškodzované kvôli ubúdajúcim lesovm. Mnohí z nich nemajú preukazy totožnosti kvôli drahému cestovnému do miest, čo vedie k nedostatku záznamov o ich situácii. Náčelníci Penanov nedávno vydali vyhlásenie,

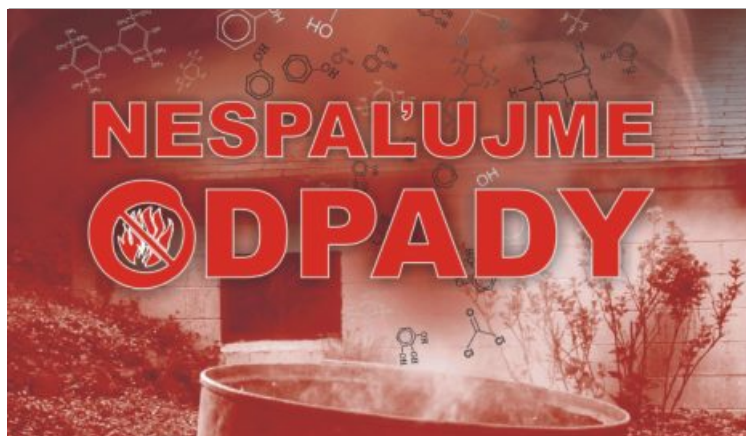

v ktorom požadujú urgentné splnenie týchto požiadaviek:

- Uznať zdedené právo na územie Penanov, aby mohli pokračovať v získavaní zdrojov z ich lesov
- Zrušiť predbežné (dočasné) nájmy alebo licencie pre rozsiahle plantáže
- Schváliť požiadavku kmeňa Penan na lesné rezervácie
- Pripraviť trvalo udržateľný rozvojový plán, ktorý by bol prospešný pre Penanov
- Umiestniť vzdelávacie centrá, poľnohospodárske centrá
- Monitorovať zdravie Ministerstvom zdravotníctva, uskutočniť výskum príčin ochorení Penanov

Prosím pošlite e-mail premiérovi Malajzie, aby splnil požiadavky príslušníkov kmeňa Penan.

Stačí ak pripojíte svoje údaje k vytvorenému listu na stránke www.foei.org (klikni na sekciu action, následne vľavo na: more actions a nakoniec z podčiarknutých hesiel vyberte Malaysian Penan. Táto podpora je ako inšpirácia, môžete podporiť aj ostatné výzvy)

Pomôžte zastaviť spaľovanie odpadu vo Vašom okolí

- oslovte starostu, aby informoval občanov, že spaľovanie odpadov v záhrade či peci je porušením zákona o odpadoch a vzťahuje sa na to peňažná pokuta. Starosta môže zabezpečiť osvetu formou distribúcie informačného letáku do každej domácnosti. Informačný leták o nespáľovaní odpadu si môže objednať v našej kancelárii
- vyveste plagát o nespáľovaní odpadu v obci či meste

Žiadajte odsúdenie neonacizmu

Nebuďme tolerantní voči prejavom rasizmu a xenofóbie. Nezatvárajme si oči pred týmto problémom. Tento problém vyústil do vraždy nevinného študenta Daniela Tupého, ktorého smrteľne zranili neonacisti, len preto, že mal dlhé vlasy.

Pridajte sa k otvorenému listu a petícii a požiadajte, aby Ministerstvo vnútra SR:

- odsúdilo verejné útoky a všetky (aj verbálne) prejavy extrémizmu na Slovensku,
- prijalo všetky systémové opatrenia k zlepšeniu situácie a posilnilo zložky polície venujúce sa boju proti extrémizmu,
- posilnilo hliadky na miestach, kde sú útoky časté, a to nie len po útokoch, ale aj počas celého roka,
- definovalo extrémizmus v právnom poriadku Slovenskej republiky, aby páchatelia týchto strašných útokov boli odradení aj výškou trestu za spáchaný trestný čin.

Podporte elektronickú petíciu na www.changenet.sk (vpravo v rohu)

Až tretinu nelegálne zahodených odpadkov tvoria nápojové obaly

Priatelia Zeme – SPZ podporili vypracovanie odbornej analýzy nezákonne pohodených odpadov na Slovensku. Súčasný ekonomický model je zameraný na rast výroby, spotreby, následne skracovanie životnosti výrobkov, konzumný životný štýl atď., čo spôsobuje poškodzovanie prírody, prostredia. Jedným z negatívnych javov je v poslednom období aj nárast nezákonne (voľne) pohodených odpadov v prostredí (angl. littering, litter). Ide o tuhé odpady voľne pohodené v krajine, či už v urbanizovanom prostredí, pozdĺž ciest, vodných tokov alebo voľne v prírode, ktorý môže niešť a odhodiť ľudská ruka.

Negatíva pre životné prostredie.

Odpady z nápojových obalov tvoria významný podiel nelegálnych skládok. Odpady z biologicky pomaly sa rozkladajúcich materiálov, najmä plastov, gúmy, skla a pod., po odhodení pretrvávajú, hromadia sa, znižujú estetickú hodnotu krajiny a predstavujú problém pre životné prostredie. Niektoré pohodené odpady môžu spôsobiť poranenia zvieratám, ľuďom, nelegálne skládky odpadov bránia životu - poškodzujú biodiverzitu na danom mieste, znižujú atraktivnosť lokality z hľadiska cestovného ruchu. Voľne pohodené odpady „priťahujú“ ďalšie odpady a nelegálne skládky odpadov majú tendenciu narastať alebo sa znovu vytvárať. Pohodené nie nebezpečné odpady môžu „pritiahnúť“ neskôr aj nebezpečné odpady. Samosprávy, správcovia vodných tokov a ciest musia vynakladať nemalé finančné prostriedky na odstraňovanie takýchto odpadov z prostredia.

Napriek tomu, že každý odborník či občan vie, že najhoršie je zahodiť odpad mimo nádob na to určených - do prírody, na ulicu... je zarážajúce, že doposiaľ nik neuskutočnil analýzu tohto problému. Preto Priatelia Zeme - SPZ iniciovali a podporili vypracovanie odbornej štúdie v tejto oblasti Katedrou environmentálneho inžinierstva Technickej univerzity (KEI TU) vo Zvolene. Štúdia s názvom „Analýza voľne pohodených odpadov v prostredí Slovenskej republiky“ analyzovala všetky druhy lokalít na Slovensku. Veľké (Bratislava, Prešov) a stredne veľké mestá (Pezinok, Banská Štiavnica) a malé obce (Valaliky, Dolná Tižina). Zamerala sa tiež na odpady znečisťujúce okolie vodného diela pri Žiline a Národný park Malá Fatra. K zberu dát došlo v júni a júli 2005.

Výsledky štúdie sú znepokojujúce a ešte viac zvyrazňujú potrebu činov pre elimináciu tohto znečisťovania, okrem iných aj zavedenia zálohovania nápojových (jednorazových) obalov. Totiž, viac ako tretinu z povalujúcich sa odpadov na uliciach či v prírode tvoria nápojové obaly. Podľa štúdie sa nápojové obaly podieľajú na celkovom objeme nezákonne odhodených odpadov až 38 percentami a tvoria až 35,9 percenta ich hmotnosti. Drvivú väčšinu z nich (až 91,1% hmotnosti a 99,1% objemu pohodených nápojových obalov) tvoria jednorazové nezalohované nápojové obaly.

Hmotnostný podiel vratných - zálohovaných - obalov na zložení pohodených nápojových obalov je len 8,9% (a je skreslený vysokou hmotnosťou skla), podiel na objeme je zanedbateľný - 0,9%. Vratné (zálohované) nápojové obaly tvorili iba 0,33% objemu a 3,18% hmotnosti nezákonne pohodených odpadov. Aj tieto čísla ukazujú na prínos ekonomickej motivácie ľudí - zálohovania pre čistejšie prostredie.

Štúdia ukazuje, že nápojové obaly na Slovensku znečisťujú ulice, parky a prírodu v ešte väčšej miere než sa obvykle uvádza v iných európskych krajinách. Len pozdĺž slovenských ciest je podľa autorov štúdie pohádzaných až 10 500 m³ PET fliaš, čo predstavuje asi 300 ton odpadu. Celkový objem nelegálne odhodených odpadov - v obciach, v okolí vodných diel či v národných parkoch - je však omnoho vyšší.

Priemysel nápojov a obalov: kapitalizácia ziskov, socializácia nákladov

Čistenie miest a obcí od voľne pohodených odpadov znamená pre ne náklady navyše. Tieto náklady však platia obce, mestá z našich daní alebo našich poplatkov za odpad, pričom na obaloch zarábajú výrobcovia týchto obalov, nápojov v nich a obchodné reťazce.

Takmer každé mesto a väčšia obec denne alebo aspoň raz do týždňa zbiera voľne pohodený odpad a zametá ulice, hlavne v centre, niekde aj na sídliskách. V súčasnosti tieto práce vykonávajú nezamestnaní v rámci verejnoprospešných prác a sú platení štátom, čo je určitá forma dotácie zo strany štátu. Ak časom mestá a obce nebudú mať takúto pomoc a budú musieť vytvoriť na čistenie ulíc pracovné miesta, značne to zaťažá ich rozpočet.

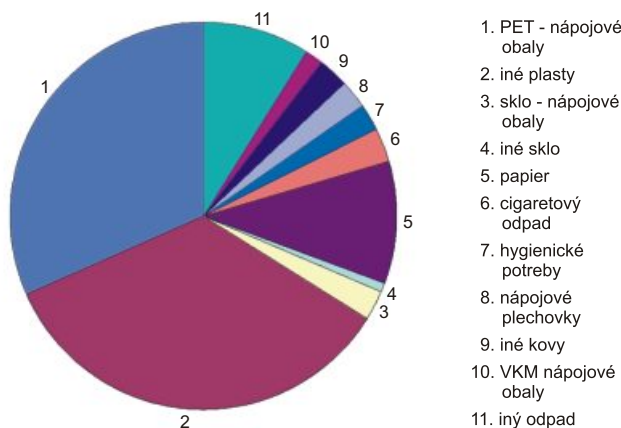
Náklady na čistenie ulíc a verejných priestranstiev od voľne pohodených odpadov je takmer nemožné získať od obcí, pretože v nich sú vo výdavkoch na čistenie ulíc zahrnuté aj práce ako kosenie, zametanie a uloženie posypového materiálu po zime na skládke, vyprázdňovanie smetných košov a pod. Napr. mesto Prešov vynaložilo za rok 2004 sumu 12 413 948 Sk na čistenie ulíc mesta. Je v tom zahrnuté strojové čistenie ciest a chodníkov, polievanie ulíc, ručné zametanie, vývoz odpadu, zber papiera a výber smetných košov. Mesto Pezinok stálo čistenie mesta v roku 2004 cca 2 100 000 Sk, z toho čistenie centra mesta, ktoré každodenne vykonáva 1 pracovník, tvorili náklad 286 634 Sk. Uloženie 50,4 t odpadkov z čistenia centra mesta na skládku, z vysýpania uličných smetných košov a zo zametania autobusových zastávok stálo mesto Pezinok 37 599 Sk. Obec Dolná Tížina sa čistí 2 x ročne, na jar a na jeseň, aj pomocou verejnoprospešných prác. V roku 2004 obec vynaložila na čistenie 16 000 Sk, v čom sú zahrnuté náklady na poskytnutie mechanizmov, práce na dohodu a uloženie odpadu na skládku.

Čiastočnú ekonomickú analýzu nákladov na zber a zneškodnenie voľne pohodených odpadov sa podarilo urobiť len v obci Valaliky. Čistenie verejných priestranstiev v obci Valaliky vykonávajú v súčasnosti pracovníci v rámci verejnoprospešných prác. Každý pracovný deň sa zbieraniu odpadov venujú dvaja pracovníci. Obec stojí zneškodnenie vyzbieraných odpadov 50 Sk za deň. Rok má 250 pracovných dní. V súčasnosti teda náklady na čistenie obce Valaliky predstavujú 12 500 Sk ročne - len za zneškodnenie vyzbieraných odpadov. Keby neexistoval systém verejnoprospešných prác, musela by obec (kvôli voľne pohodeným odpadom) vytvoriť 2 pracovné miesta a náklady na čistenie obce by boli podstatne vyššie.

Vytvorenie jedného pracovného miesta s minimálnou mzdou 6500,- Sk (stav v júli 2005) predstavuje pri odvodovom zaťažení 35,2% položku 8788,- Sk/mes. x 12 = 105 456 Sk ročne. Pre 2 pracovníkov 210 912 Sk ročne. Náklady obce na pohodené odpady by v takomto prípade boli 223 412 Sk ročne. Pri počte 3900 obyvateľov obce je to 57,29 Sk na obyvateľa za rok. Všeobecne možno konštatovať, že voľne pohodený odpad predstavuje pre samosprávy finančnú záťaž, ktorá sa v konečnom dôsledku prenáša na nás. V prípade obce Valaliky je to 57,3 Sk na obyvateľa ročne.

Významná súčasť riešenia – zálohovanie

Fakt, že každý piaty nelegálne zahodený odpad bol nápojový obal, sa v Nemecku stal jedným z hlavných argumentov za zavedenie zálohovania nápojových obalov. Na Slovensku je tento podiel ešte vyšší - ide o 1/3 tohto znečistenia, no vláda so zavedením zálohovania stále váha.

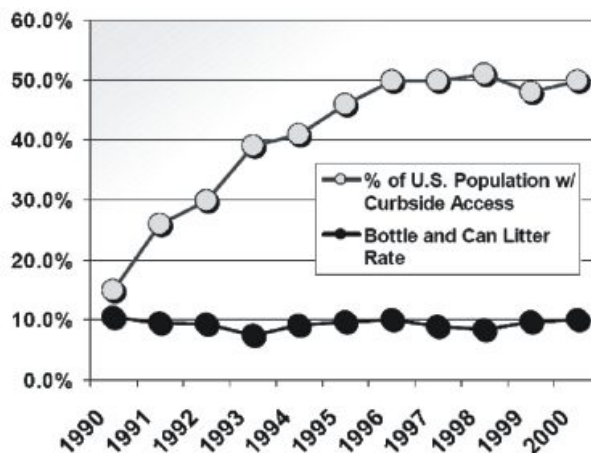

Graf 1: Znečistenie životného prostredia SR nelegálne zahodenými odpadmi (zloženie podľa objemu)

Vo svete sa pokúšali problém takéhoto znečistenia riešiť zatiaľ štyrmi spôsobmi: čistením, osvetou, triedeným zberom a zálohovaním nápojových obalov. "Skúsenosti zo zahraničia ukazujú, že skutočne účinným prostriedkom je zálohovanie nápojových obalov. Čistenie má skôr opačný efekt, len utvrdí tých, ktorí zahadzujú odpady, že to po nich 'aj tak niekto vyzberá'. Osveta platí len na slušnejších ľudí, ktorí spravidla odpady do prírody a na ulice nezahadzujú. Ani triedený zber takéto znečistenie neznižuje, lebo ľudia, ktorí nemajú ani najmenší rešpekt k prostrediu, naďalej vyhadzujú odpady do prírody a na ulice kedykoľvek im je to pohodlné. Pre túto skupinu ľudí platí len finančná motivácia - zálohovanie," uviedol jeden z autorov štúdie Miloš Veverka z KEI TU Zvolen.

Aktuálna štúdia poskytuje slovenským úradom konkrétne údaje pre vykonanie legislatívnych a praktických opatrení. Zálohovanie nápojových obalov, ktoré sa budú recyklovať, je jediným opatrením, ktoré prispelo k výraznému zníženiu nelegálne pohodených smetí v krajine. Zodpovednosť je teraz na vláde a ministerstvách, ktoré by mali prestať ustupovať klamaniam niektorých obchodných reťazcov a veľkovýrobcov nápojov a presadiť zálohovanie.

Ladislav Hegyi

Graf 2: Zvyšovanie zapojenia obyvateľstva do systémov triedeného zberu (horná krivka znázorňuje % obyvateľstva s prístupom k triedenému zberu v USA) prakticky nemá vplyv na odhadzovanie odpadkov z nápojových obalov (spodná krivka - miera pohodených odpadkov z fľaš a plechoviek) [Zdroj: Ocean Conservancy, U.S. Bureau of the Census, BioCycle].

Tabuľka: Zníženie znečistenia životného prostredia pohodenými odpadmi na uliciach, v prírode, v štátoch USA vďaka zálohovaniu.

Štát	Zníženie množstva pohodených odpadov z obalov nápojov po zavedení zálohového systému o [%]	Celkové zníženie množstva nezákonne pohodených odpadov po zavedení zálohovania o [%]
New York	70-80	-
Oregon	83	47
Vermont	76	35
Massachusetts	-	30-35
Michigan	80	38
Iowa	77	38
Connecticut	50-85	19
Maine	69-77	35-65

Mysli globálne, konaj (jedz) lokálne

Viacerí z nás si určite ešte pamätajú časy, keď sme sa tešili na Vianoce, okrem iného aj preto, že sa s nimi spájala možnosť aspoň na chvíľu ochutnať exotiku vo forme mandarínok, banánov a iných tropických plodov. Vianočné rady po exotike túžiacich kupujúcich sa postupne stali minulosťou a ponuka množstva plodín z každého kontinentu je už bežnou súčasťou našich obchodov. Vzrástala ponuka produktov, ceny niektorých sa častokrát rovnajú cenám slovenských jablák - prečo si potom nedopriať spretrenie jedálneička dobrotami od našich vzdialenejších susedov a prípadne aj častejšie ako doteraz?

Ak však nahliadneme do zákulisia tejto lákavej ponuky, zistíme, že existuje viacero skutočností, ktoré by sme ako zodpovední spotrebiteľia mali poznať. Navyše problematika dovážaných potravín už dávno nezahŕňa len tropické plody. V nasledujúcich riadkoch sa vám preto pokúsím poodhaliť niektoré súvislosti, ktoré so sebou prináša rozrastajúca sa globalizácia obchodu s potravinami.

Export bez hraníc - environmentálnych, zdravotných, sociálnych...

Mnohé krajiny, predovšetkým v tretom svete, sa aj na základe odporúčaní medzinárodných finančných inštitúcií rozhodli svoje hospodárstvo orientovať na export. Okrem ziskov, v konečnom dôsledku častokrát len pre niekoľko veľkých korporácií, prináša so sebou takéto rozhodnutie viacero problémov. Pozrime sa na niekoľko konkrétnych príkladov, ktoré hovoria za všetko.

Plantáže a jedovaté chemikálie

Plodiny, ktoré sú určené na vývoz, musia byť pestované na obrovských plantážach s použitím množstva toxických chemikálií. Dochádza k sceľovaniu pozemkov, za vzniku obrovských lánov a likvidácie diverzity v krajine. Prakticky ide o to isté, čo sa odohralo pred cca pol storočím za použitia policajného násillia v krajinách bez slobodného trhu. Len tak je možné cenovo konkurovať miestnym produktom, nenáročným na dopravu a obaly. Intenzívne pestovanie pre export môžeme ilustrovať na produkcii brazílskych sójových bôbov: Po vyrúbaní a vypálení

lesa sa prirodzene kyslá pôda silne povápni, pozemok postrieka insekticídom, herbicídom a fungicídom. Potom, ako stroje zasejú sóju, plantáž dvakrát ošetrí herbicídom a nakoniec ešte látkou (dezikátorom), ktorá zaistí rovnaké dozretie bôbov a tak ľahší zber. Postrek za postrekom obvykle spôsobuje rozsiahle znečistenie prameňov a riek okolo plantáže, degradáciu pôdy a ničenie unikátnych biotopov. Podobne sa to robí pri iných plodinách. Banánové plantáže sú ošetrované až 40 krát za sezónu. Umelé hnojivá sa aplikujú pravidelne počas celého roka. A čo to stojí ekosystém? Chemikálie zostávajú v pôde, otravujú vodné toky a podzemnú vodu. Mnohé plantáže po 25 rokoch vyčerpali pôdu, a tak veľké firmy hľadajú ďalšie miesta pre pestovanie tohto ovocia. To znamená tlak na zvyšné lesy, keďže plantáže vznikajú na ich pôde. Pretože tieto štáty majú len slabé ekologické zákony, používajú často nebezpečné chemikálie, ktoré sú už v Európe či Severnej Amerike dávno zakázané.

Doprava a znečistenie

Doprava potravín na stále väčšie vzdialenosti za sebou prirodzene zanecháva značné znečistenie. Pre zachovanie čerstvého stavu sa používa častokrát letecká doprava. K tomu je potrebné ešte pripočítať kilometre z polí na letisko a potom z veľkoobchodných skladov do obchodov. Napr. dovoz juhoafrických jablák spôsobuje v porovnaní s miestnymi 600 násobne väčšie emisie oxidov dusíka. V nemeckom výskumnom ústave pred niekoľkými rokmi zase skúmali osud bežného jahodového jogurtu - zistili, že jednotlivé ingrediencie precestovali spolu 8 000 kilometrov. Práve prevážanie potravín sa z veľkej miery podieľa na preťažovaní ciest a diaľnic kamiónmi a na neutíchajúcich tlakoch stavať nové a nové komunikácie. Obrovské dotácie do výstavby diaľnic sú len jedným z príkladov toho, ako netržne sú cudzí a vzdialení výrobcovia potravín zvýhodňovaní oproti výrobcom miestnym. So zväčšujúcou sa vzdialenosťou pôvodu potravín sa zvyšuje aj množstvo použitých obalov, ktoré majú zabezpečiť neporušenosť produktu. Zjednodušene povedané čím väčšia vzdialenosť, tým viac odpadov.

Rozširovanie chudoby

Humanitárne organizácie varujú, že namiesto prospechu prináša pestovanie

potravín na export v rozvojových krajinách väčšiu chudobu. Podľa kritérií OSN vzrástol počet najmenej rozvinutých krajín od 60. rokov do konca 90. rokov z 31 na 43. Tieto krajiny do značnej miery závisia na vývoze asi 30 komodít do vyspelých krajín (najdôležitejšie sú káva, čaj, cukor, kakao, banány, med, cín, kaučuk a bavlna). Mnohé z nich sú závislé na jednej komodite - Srí Lanka na čaji, Uganda na káve, Ghana a Pobrežie Slonoviny na kakau.

Na úrodných pôdach vznikajú obrovské plantáže "záračných vývozných plodín", ktoré postupne nahrádzajú polia roľníkov, ktorí si tu pestovali obživu. Len veľmi malá časť z nich získa na oplátku aspoň zamestnanie na plantáži, a tak možnosť akéhosi zárobku. Napríklad brazílske sójové plantáže zamestnávajú v priemere 1,7 pracovníka na jednom hektáre, zatiaľ čo na rodinných farmách na tejto ploche pracuje 30 ľudí. Pracovné podmienky na plantáži bývajú navyše neľudské a zárobky mizerné. Zvyšok krajiny hladuje: Brazília patrí medzi popredných svetových vývozcov potravín, napriek tomu tu 60 % populácie trpí podvýživou.

Zdravie

Používanie masívnych dávok toxických chemikálií spôsobuje časté otravy pracovníkov na plantážach. Zvyšky nebezpečných látok sa taktiež dostanú na naše stoly. Pesticídmí je najviac znečistené predovšetkým citrusové ovocie. Pri diaľkovej preprave navyše potraviny strácajú množstvo pre zdravie dôležitých látok. Aby nehnili, pridávajú sa do nich množstvá konzervačných činidiel. Často musia byť chemicky ošetrené taktiež preto, aby aspoň ich vzhľad zostal príťažlivý pre zákazníkov.

Poľnohospodári

Aj keď cena dovážaných potravín zahŕňa náklady na dopravu, skladovanie či obaly, napriek tomu býva často dokonca nižšia ako cena miestnych produktov. Umožňuje to maximálne znížovanie nákladov pri pestovaní bez ohľadu na kvalitu potravín, minimálny zárobok poľnohospodára a dotácia na dopravu. Z ceny, ktorú zaplatíme v obchode, dostane pestovateľ kávy menej ako 10 %, kakaa a banánov 5 %, zvyšok si rozdelia veľké firmy, ktoré sa zaoberajú obchodom s banánmi a predajcovia u nás. Na dvoch tretinách svetového obchodu s banánmi sa podieľajú tri firmy - Chiquita, Dole a Del Monte. Pracovníci častokrát nemajú zabezpečené štandardné pracovné podmienky. Napr. na stredoamerických banánových plantážach je bežná 12 - 14 hodinová pracovná doba za mzdu, ktorá nezabezpečuje ani základné životné potreby. Sociálne poistenie, či nemocenská neexistujú. Prílív lacných zahraničných potravín navyše privádza ku krachu súkromných poľnohospodárov.

Od exotiky ku klasike

Niektor si možno povie „No dobre, banány nejem, kávu nepijem, na citrusy som alergický - mňa sa to netýka“. V rámci súčasného globalizovaného trhu sa však na veľké vzdialenosti neprevážajú len banány, káva, kakao, ryža a ďalšie potraviny, ktoré nie sú typické pre naše klimatické podmienky. Realitou v našich obchodoch je fazuľa alebo hrozno z Afriky, šošovica z Kanady, jablká z Chile, paradajky zo Španielska atď. Každý z vás určite pozná rozprávku o „Maruške a 12 mesiačikoch“, v ktorej si Macocha so svojou dcérou v zime zmysleli, že majú chuť na jahody. A práve to je jeden z problémov - jahody v zime. Týmto teraz nechcem nikoho prirovnávať k zlej Macoche, pretože výskyt, u nás bežne pestovaných, potravín z dovozu nie je podmienený len touto požiadavkou. Časť spotrebiteľov si však chce kúpiť slivky v decembri, paradajky v marci a pod. Proste vtedy, keď sa ozvú ich chuťové poháriky, prípadne reklama o potrebe dostatočného prísunu vitamínov v zimnom období. Samozrejme vždy sa nájde ochotná firma, ktorá im to zabezpečí. A práve to je jeden z dôvodov prečo ponuka napr. druhov zeleniny a ovocia je takmer konštantná, či je leto alebo zima - mení sa len ich pôvod.

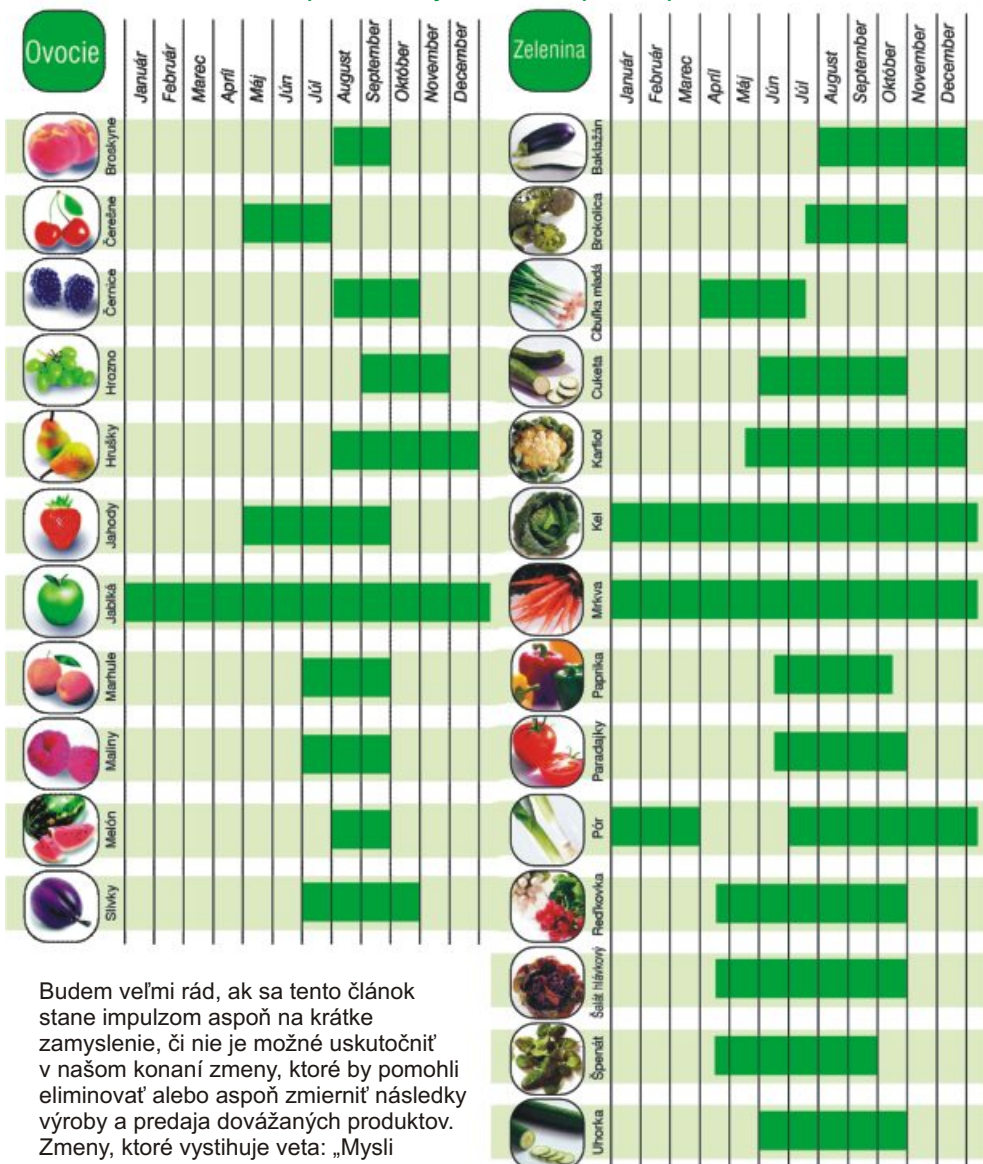
Samozrejme ďalším dôvodom je aj súčasný systém medzinárodného obchodu, ktorý spôsobuje, že vďaka rôznym priamym aj nepriamym dotáciám (výstavba ciest, letísk...) sa cena ovocia alebo zeleniny, dovezenej z niekoľko sto alebo tisíc kilometrov vzdalenej krajiny, rovná tým našim. Dosiahnutie jeho zmeny je dlhodobejšou záležitosťou, pomerne jednoduchou je však náš spotrebiteľský záujem o pôvod krajiny potravín a náš následný výber. Navyše niektorí odborníci na výživu, či ľudoví liečitelia odporúčajú stravovať sa striedmo a v tejto súvislosti jesť lokálne potraviny v čase ich úrody.

Od globálneho k lokálnemu a spravodlivému

Po potravinách, o ktorých boli predchádzajúce riadky, by sme mohli pokračovať faktami o textile, rezaných kvetoch ... a taktiež širších ekonomických súvislostiach. Tak ako každú inú problematiku, ani túto však nie je možné komplexne popísať na dvoch stranách Ekolistov.

V oblasti potravín je riešenie častokrát len v našom rozhodnutí - či chceme mať dovážané plodiny v akejkoľvek ročnej dobe, alebo nám stačí vedomie, že základné potraviny, ktoré jeme, sú zdravé a neprecestovali polovicu planéty. Cieľom tzv. relokalizácie nie je vôbec eliminácia všetkého obchodu. Chce to len odbúrať zbytočnú dopravu, na ktorej je veľká časť globalizácie založená a zvýšiť napr. rôznorodosť pestovaných plodín, čo globalizácia naopak potláča.

Tuzemské plodiny dostupné počas obdobia:

Budem veľmi rád, ak sa tento článok stane impulzom aspoň na krátke zamyslenie, či nie je možné uskutočniť v našom konaní zmeny, ktoré by pomohli eliminovať alebo aspoň zmierniť následky výroby a predaja dovážaných produktov. Zmeny, ktoré vystihuje veta: „Mysli globálne, konaj lokálne“. Odmenu nám bude napr. zdravšie životné prostredie, kvalitné potraviny, pestrejšia krajina a väčšia sociálna a ekonomická spravodlivosť.

Tento sezónny sprievodca je zovšeobecnený na klimatické podmienky v celej SR.

Sezónny sprievodca

zdroj: Greenpeace

Ako môžeme pomôcť:

- pokúsme sa obmedziť nákup exotických a dovážaných potravín. Ak sa už pre ich kúpu rozhodneme, uprednostnime produkty spravodlivého obchodu „Fair trade“ (ďalšie informácie nájdete na www.fairtrade.sk)
- pri nákupoch si všimajme krajinu pôvodu: obvykle býva vyznačená na obale (dávať si pozor - častokrát sú potraviny označené „Made in Slovakia“ aj vtedy pokiaľ boli na Slovensku len prebalené do malospotrebitel'ského balenia alebo určitým spôsobom upravené; napr. ryža, arašidy, káva, čokoláda...). Požadujeme od obchodníkov miestny tovar.
- zeleninu a ovocie, ktoré sa nedajú dlho uskladniť, kupujeme iba v dobe ich sezóny. Mimo sezóny sa totižto dovážajú.

- pokúsme sa v čo najväčšej miere dopestovať si potraviny na vlastnej záhradke bez použitia chemikálií
- nakupujeme radšej na tržnici a v malých obchodoch než v supermarketoch alebo sa dohodneme s miestnymi záhradkármi na nákupe ich prebytkov. Obchodné reťazce požadujú od dodávateľov veľké dodávky uniformného tovaru za minimálne ceny. Väčšinou preto ponúkajú potraviny pochádzajúce z veľkochovov a veľkých dotovaných polí, nie od miestnych poľnohospodárov.
- objednajme si produkty ekologických pestovateľov vo vašom okolí (informácie nájdete na www.biospotrebiteľ.sk, www.ecotrend.sk)

Radoslav Plánička

(Zdroje použitých informácií pre stručnosť neuvádzame. Poskytneme vám ich na požiadanie)

Elektroodpad len do predajní, na zberné dvory

V januári 2003 schválila EÚ novú smernicu o odpade z elektrických a elektronických zariadení č. 2002/96/ES, ktorá prináša priemyslu a občanom Európy nové pozitíva i úskalia. Pozrime sa bližšie na to, čo prináša nám.

Prínos – ekologický, zdravotný:

Hlavným dôvodom na vypracovanie a schválenie smerníc pre elektrické a elektronické zariadenia bola skutočnosť, že množstvo elektroodpadu, ktoré vzniká na území EÚ, narastá vo väčšej miere než mnoho iných druhov odpadov. Zároveň je potrebné si uvedomiť, že ide o nebezpečný odpad obsahujúci toxické chemikálie. Najnebezpečnejšie je jeho nezákonne vyhodenie do prírody, ale aj uloženie do smetnej nádoby a odvoz na skládku, do spaľovne je problémom. Dôvodom je obsah toxických látok v rôznych elektrických a elektronických výrobkoch. Ako príklad možno uviesť oxid olovnatý v obrazovkách, nebezpečné sú tiež fluorescenčné prísady na báze kadmia a zvyšková tlačiarenská farba z tonerov tlačiarí. Ak sa tieto látky na skládku z odpadu vyluhujú, sú silne kyslé a môžu rozpúšťať materiály, ktoré by inak ostali v pôvodnom stave, napríklad olovnaté ióny z rozbitého skla obrazoviek. Brómové samozhášacie prísady v plastoch počítačov sa môžu na skládkach rozpúšťať vo výluhoch a prenikať do okolia skládok, kde se hromadia. Takmer všetky prísady obsahujúce bróm a chlór sú schopné presunu a sú tiež prchavé. Boli preukázané v prachu a ovzduší pri spracovaní plastov. Oxid antimónitý, ktorý sa bežne pridáva do plastov so samozhášacími prísadami, sa pri zahriatí rozkladá a produkuje toxické výpary. Za určitých podmienok môže reagovať s vodíkom pri vzniku jedovatého plynu stibanu. Ten pôsobí na pľúca, oči, pokožku a dýchací trakt a rovnako ako ďalšie menované látky je pravdepodobne rakovinotvorný.

Smernica EÚ o elektroodpade zaväzuje členské štáty, aj Slovensko, aby **do 13. augusta zabezpečili založenie zberných systémov na elektroodpad**. To sa uskutočnilo, aj keď žiaľ nie so všetkým, čo k tomu malo patriť. Výrobcovia elektrických a elektronických zariadení musia zaistiť financovanie zberu a zhodnocovanie elektroodpadu v množstve stanovenej smernicou. Ďalším termínom je 13. december 2006, dokedy musia členské štáty EÚ zabezpečiť **podiel triedeného zberu vo výške aspoň 4 kg na obyvateľa a rok**. Desať členských štátov, ktoré pristúpili k EÚ 1. mája 2004, vrátane Slovenska, dostalo na dosiahnutie miery zozbieraného a recyklovaného elektroodpadu výnimku - **toto obdobie sa im predĺžilo o 24 mesiacov**.

Priemysel musí zabezpečiť dosiahnutie cieľov zvýšenia opätovného použitia, recyklácie a zhodnocovania elektroodpadu. Napríklad **mera zberu odpadu z veľkých domácich spotrebičov** (tab. 1a – napríklad chladničky, práčky, umývačky riadu, mikrovlnné rúry) **je minimálne 80 % a miera ich opätovného použitia a recyklácie je 75 % priemernej hmotnosti na spotrebič**. Ciele recyklácie sa líšia podľa jednotlivých kategórií tohto odpadu, pre ostatné kategórie vyžadujú alternatívne ciele zvýšenia zberu 75% a recykláciu 65% (IT a telekomunikačné a spotrebiteľské zariadenia) a 70% zberu a 50% recyklácie. Podľa Európskej komisie povedú plánované miery recyklácie elektroodpadu k úspore energie

rovnej približne ekvivalentu 2,8 milióna ton ropy ročne. Od 1. júla 2006 nebudú môcť výrobcovia uvádzať na trh elektrické a elektronické zariadenia, ktoré obsahujú nebezpečné látky: olovo, ortuť, kadmium, šesťmocný chróm, polybrómované bifenyly a polybrómované difenylétery.

Nedostatky, úskalia v EÚ a SR

Napriek tomu, že prvoradým cieľom má byť aj podľa legislatívy EÚ predchádzanie vzniku odpadu, smernica sa jej, ako aj v iných dokumentoch, venuje žiaľ len nekonkrétne, fráзовito, bez konkrétnych opatrení, ktoré by sa premietli v praxi. Takže síce budeme recyklovať viac, ale zároveň každoročne vyprodukuje EÚ viac týchto nebezpečných odpadov, čo sama aj predpovedá.

Ďalším negatívom je, že nadnárodné priemyselné korporácie, ktorých sa smernica týka, vytvárajú svoje systémy v spolupráci s veľkými odpadovými firmami a zväčša ignorujú malé sociálne a ekologické chránené dielne. Tie doteraz realizovali často pilotné projekty zberu, opätovného používania a predprípravy recyklácie týchto odpadov. Jedinečný prínos však predstavovalo ich spájanie znižovania tohto nebezpečného odpadu s tým, že zámerne zamestnávali znevýhodnené skupiny ľudí - telesne postihnutých a podobne. Mnohé tieto ekologické charity majú teraz paradoxne väčší problém s prežitím než pred vznikom tejto smernice. Európska komisia úplne ignorovala pripomienky združení týchto sociálnych podnikateľov, ktorí nepodnikajú hlavne pre zisk, ale pre zamestnávanie znevýhodnených ľudí a štetenie životného prostredia.

Kto je distribútor a čo je povinný ?

Distribútor je právnická osoba alebo fyzická osoba-podnikateľ, ktorá predáva elektrozariadenie spotrebiteľovi. Distribútor, ktorý uskutočňuje spätný odber, je povinný o tom informovať obvyklým spôsobom spotrebiteľa. Distribútor, ktorý uskutočňuje odber, je povinný uskutočňovať ho bezplatne. Distribútor môže spätný odber odmietnuť, ak odovzďávané elektrozariadenie neobsahuje základné komponenty, obsahuje odpad, alebo keď z dôvodu kontaminácie predstavuje riziko pre zdravie a bezpečnosť personálu.

Situácia na Slovensku - kam s vyslúžilým elektrospotrebičom

Od 13.8.2005 je na základe smernice uvedenej EÚ, aj na Slovensku zakázané zneškodňovať elektroodpad ako časť zložísk netriedeného komunálneho odpadu z firmami a domácnosti. Laicky povedané nesmieme elektroodpad uložiť do smetnej nádoby určenej pre zmiešaný komunálny odpad. **My občania sme oprávnení i povinní bezplatne odovzdať elektrozariadenie buď v predajniach ktoré taketo výrobky predávajú (spätný odber), alebo na zberných dvoroch (oddelený zber).** Žiaľ, v SR stále nie je každá predajňa aj miestom spätného odberu, hoci by tak malo byť podľa spomínanej smernice EÚ o odpade z elektrických a elektronických zariadení 2002/96/ES. Občan na Slovensku to má preto trochu komplikovanejšie. Podľa vyjadrení zástupcov výrobcov elektrických a elektronických výrobkov **väčšina predajní odoberie späť tie odpadové produkty, ktoré predáva, aj to aj keď si u nej práve nič nekupujete.** Potvrdila nám to napríklad aj predajňa sieť Datart.

Zoznam predajní, ktoré bezplatne odoberajú veľké spotrebiče (tab.1a – napríklad chladničky, práčky, umývačky riadu, mikrovlnné rúry), nájdete na stránke: www.envidom.sk/predajcovia_zoznam.php

Informácie o miestach, kde môžete bezplatne odovzdať vyslúžilé svetelné zdroje:
http://www.ekolamp.sk/?act=spoluprac_osoby&subact=so06
http://www.ekolamp.sk/?act=spoluprac_osoby&subact=so05

Tiež je možné odovzdať bezplatne starý spotrebič do zberného dvora, ak takýto máte vo svojom meste, obci. Ak nevíete, kde sa nachádza, informujte sa na Obecnom alebo Mestskom úrade.

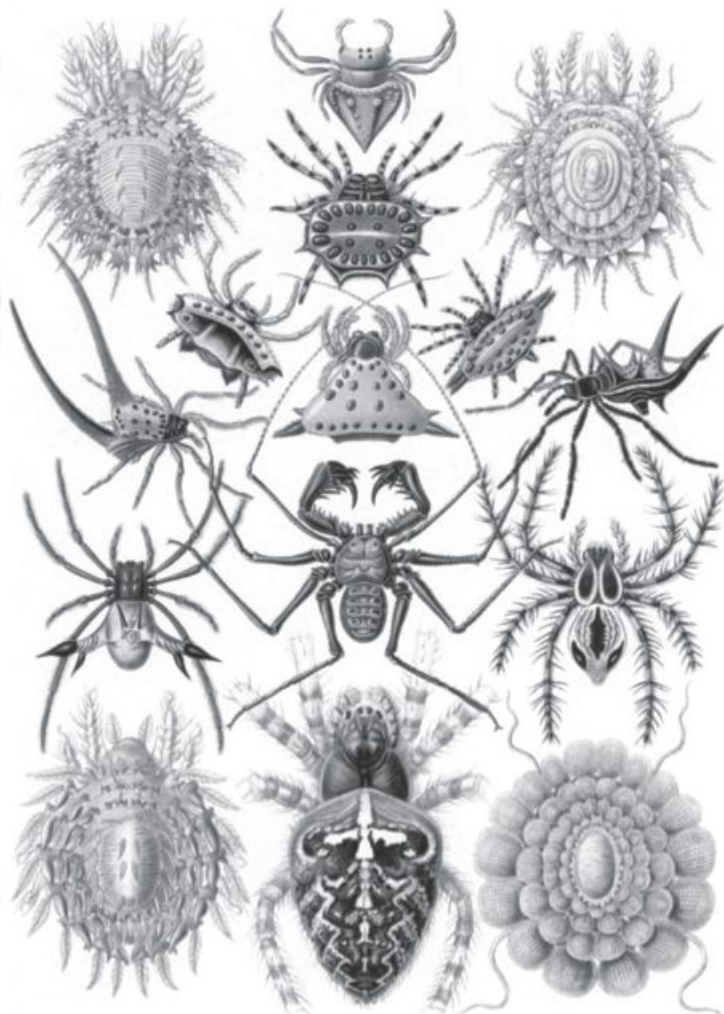
Podľa prvých neoficiálnych prieskumov niektorých masmédií je miera zapojenia občanov a zberu elektroodpadu na Slovensku veľmi rozdielna. Niektorí predajcovia vo veľkých mestách, napríklad firma NAY uvádzajú, že návratnosť použitých spotrebičov oproti predaným je približne polovičná.

Mnohí občania donesú vyslúžilý spotrebič aj keď nekupujú nový, o túto službu je veľký záujem, potvrdila aj firma TPD z Martina. Najčastejšie nosia ľudia chladničky a televízory. V Malackách už to bolo menej, len asi 1/3 z množstva predaných výrobkov. Vo Zvolene do obchodov s elektrospotrebičmi VM2 prinášajú občania elektroodpady denne, v Lučenci je to len 5-6 kusov za mesiac, vo Filakove za 3 mesiace odobrali iba 1 žehličku.

Čo patrí do elektrozariadení – čo triediť ?

Zjednodušene elektrozariadenia sú zariadenia, ktoré na svoju činnosť potrebujú elektrický prúd. Pre lepšiu informovanosť uvádzame kompletný zoznam elektrovýrobkov ktorých sa povinnosť triedenia a odovzdávania týka:

Zber „veľkých“ elektrospotrebičov v tabuľkách č. 1A a 1B zabezpečuje Envidom (www.envidom.sk)	
<p>Tab. 1A</p> <p>1. Veľké domáce spotrebiče</p> <p>1.1 Veľké chladiarenské spotrebiče</p> <p>1.2 Chladničky</p> <p>1.3 Mrazničky</p> <p>1.4 Iné veľké spotrebiče používané na chladenie, konzervovanie a skladovanie potravín</p> <p>1.5 Práčky</p> <p>1.6 Sušičky</p> <p>1.7 Umývačky riadu</p> <p>1.8 Sporáky a rúry na pečenie</p> <p>1.9 Elektrické sporáky</p> <p>1.10 Elektrické varné dosky</p> <p>1.11 Mikrovlnné rúry</p> <p>1.12 Iné veľké spotrebiče používané na varenie a iné spracovanie potravín</p> <p>1.13 Elektrické spotrebiče na vykurovanie</p> <p>1.14 Elektrické radiátory</p> <p>1.15 Iné veľké spotrebiče na vykurovanie miestností, postelí, nábytku na sedenie</p> <p>1.16 Elektrické ventilátory</p> <p>1.17 Klimatizačné zariadenia</p> <p>1.18 Iné zariadenia na ventiláciu a klimatizáciu</p>	<p>Tab. 1B</p> <p>2. Malé domáce spotrebiče</p> <p>2.1 Vysávače</p> <p>2.2 Čističe kobercov</p> <p>2.3 Iné spotrebiče na čistenie</p> <p>2.4 Spotrebiče, ktoré sa používajú na šitie, tkanie a iné spracovanie textilu</p> <p>2.5 Žehličky a iné spotrebiče na žehlenie, mangľovanie a inú starostlivosť o šatstvo</p> <p>2.6 Hriankovače</p> <p>2.7 Fritézy</p> <p>2.8 Mlynčeky, kávovary a zariadenia na otváranie a zatváranie nádob alebo obalov</p> <p>2.9 Elektrické nože</p> <p>2.10 Spotrebiče na strihanie vlasov, sušenie vlasov, čistenie zubov, holenie, masáž a iné spotrebiče na starostlivosť o telo</p> <p>2.11 Hodiny, hodinky a zariadenia na meranie, ukazovanie alebo zaznamenávanie času</p> <p>2.12 Váhy</p>
Zber IT, telekomunikačných produktov a spotrebnej elektroniky zabezpečuje SEWA (v tabuľkách č. 1C a 1D)	
<p>Tab. 1C</p> <p>3. Informačné technológie a telekomunikačné zariadenia</p> <p>Servery, minipočítače, tlačiarne, osobné počítače (vrátane procesora, myši, obrazovky a klávesnice), laptopy, notebooky, elektronické diáre, tlačiarne, kopírovacie zariadenia, elektrické písacie stroje, vreckové a stolové kalkulačky.</p> <p>Iné výrobky a zariadenia na zber, uchovávanie, spracovanie, prezentáciu alebo elektronické sprostredkovanie informácií, faxové prístroje, telex, telefónne prístroje, telefónne automaty, bezdrôtové telefónne prístroje, mobilné telefónne prístroje, záznamníky, iné výrobky alebo zariadenia na prenos zvuku, obrazu.</p>	<p>Tab. 1D</p> <p>4. Spotrebná elektronika</p> <p>4.1 Rozhlasové prijímače</p> <p>4.2 Televízne prijímače</p> <p>4.3 Videokamery</p> <p>4.4 Videorekordéry</p> <p>4.5 Hi-fi zariadenia</p> <p>4.6 Zosilňovače zvuku</p> <p>4.7 Hudobné nástroje</p> <p>4.8 Iné výrobky alebo zariadenia na zaznamenávanie alebo prehrávanie zvuku alebo obrazu vrátane signálov alebo technológií na iné šírenie zvuku a obrazu ako prostredníctvom telekomunikácií</p>
Zber vyslúžilých svetelných zdrojov zabezpečuje Ekolamp (v tabuľke č. 1E)	
<p>Tab. 1E</p> <p>5. Svetelné zdroje</p> <p>5.1 Svietidlá pre žiarivky s výnimkou svietidiel v domácnostiach</p> <p>5.2 Lineárne žiarivky</p> <p>5.3 Kompaktné žiarivky</p> <p>5.4 Vysokotlakové výbojky vrátane sodíkových tlakových výbojok a výbojok s kovovými parami</p> <p>5.5 Nízkotlakové sodíkové výbojky</p> <p>5.6 Iné svietidlá alebo zariadenia na šírenie alebo usmerňovanie svetla s výnimkou žiaroviek</p>	<p>Tab. 1 F</p> <p>6. Elektrické a elektronické nástroje</p> <p>6.1 Vrtáčky</p> <p>6.2 Pílky</p> <p>6.3 Šijacie stroje</p> <p>6.4 Zariadenia na otáčanie, frézovanie, brúsenie, drvenie, pílenie, krájanie, strihanie, vŕtanie, dierovanie, razecie, skladanie, ohýbanie alebo podobné spracovanie dreva, kovu a iných materiálov</p> <p>6.5 Nástroje na nitovanie, prítlačenie klincov alebo skrutkovanie alebo odstraňovanie nitov, klincov, skrutiek</p> <p>6.6 Nástroje na zváranie, spájkovanie</p> <p>6.7 Zariadenia na striekanie, nanášanie, rozprašovanie alebo iné spracovanie kovových alebo plyných látok inými prostriedkami</p> <p>6.8 Nástroje na kosenie a iné záhradkárské činnosti</p>
<p>7. Hračky, zariadenia určené na športové a rekreačné účely</p> <p>7.1 Súpravy elektrických vláčikov alebo autodráh</p> <p>7.2 Konzoly na videohry</p> <p>7.3 Videohry</p> <p>7.4 Počítače na bicyklovanie, potápanie, beh, veslovanie atď.</p> <p>7.5 Športové zariadenia s elektrickými a elektronickými súčiastkami</p> <p>7.6 Hracie automaty</p>	<p>8. Zdravotnícke zariadenia (okrem všetkých implantovaných a infikovaných výrobkov)</p> <p>8.1 Zariadenia na rádioterapiu</p> <p>8.2 Kardiologické prístroje</p> <p>8.3 Prístroje na dialýzu</p> <p>8.4 Dýchacie prístroje</p> <p>8.5 Prístroje pre nukleárnu medicínu</p> <p>8.6 Laboratórne zariadenia pre in-vitro diagnostiku</p> <p>8.7 Analyzáto</p> <p>8.8 Mrazničky</p> <p>8.9 Prístroje na fertilizačné testy</p> <p>8.10 Iné prístroje na detekciu, prevenciu, monitorovanie, liečenie, zmiernovanie chorôb, zranení alebo postihnutia</p>
<p>9. Prístroje na monitorovanie a kontrolu</p> <p>Napr. hlásič elektrickej požiarnej signalizácie, tepelné regulátory, termostaty.</p>	<p>10. Predajné automaty</p> <p>Predajné automaty na teplé nápoje, fľaše, plechovky, tuhé výrobky, automaty na výdaj peňazí a výdaj výrobkov.</p>

Venujem doc. RNDr. Antonovi Markošovi, CSc.,
za to, že mi poodhalil oponu do bakteriálneho sveta

Evolúcia je spolupráca

Bakteriálne vianočné posolstvo

Vždy sa zasmejem keď počujem nejakú reklamu na čistiaci prostriedok, ktorá zdôrazňuje, že „...len bez baktérií je všetko čisté...“. Ono to ale nie je až tak úplne na smiech. Filozofia čističov sa presadila v Tatrách, kde sa percentami vyčistenej plochy chválil dokonca predseda vlády. Hitler čístil Európu od Židov a lesníci smrekové lesy od lykožrútov.

Boli to ľudia podobného zmýšľania, ktorí nám navrávali, že evolúcia v prírode je boj o život všetkých proti všetkým. Že príroda má krvavé zuby a pazúry. Keď sa ale pozrieme trochu podrobnejšie na 4,5 miliardy rokov dlhú históriu našej Zeme a organizmov, ktoré na nej žijú, zistíme zaujímavé veci.

Úplne najstaršími bytosťami na Zemi, ktoré doteraz žijú, sú jednoznačne baktérie. Baktérie sú tí starci, ktorých si každá kultúra váži a stará sa o nich. A nielen to. Baktérie sú všade, vo všetkých organizmoch, či už priamo alebo zmenené ako súčasť rastlinných či živočíšnych buniek.

U prvých ako chloroplasty, kde sa starajú o prevod slnečnej energie na cukry, a u druhých ako mitochondrie zásobujúce naše bunky energiou.

Tento dokonalý príklad spolupráce tak rôznorodých organizmov ako sú baktérie a trebárs bunky autora tohto rozprávania, je veľmi starý. Máme ale aj novšie. Napríklad každý gram obsahu nášho hrubého čreva (teda môjho určite, neviem ako vášho) obsahuje okolo tisíc miliárd baktérií. Tých podnájomníkov máme v sebe viac ako tisíc druhov. Baktérie sú nesmierne dôležité pre vývoj nášho imunitného systému. Niektoré nám pomáhajú v trávení, iné dodávajú dôležité látky či likvidujú nebezpečné mikroorganizmy.

Bez baktérií by sme neprežili na tomto svete ani minútu. Žijeme pretože spolupracujeme. Žijeme, pretože sa kamarátíme s baktériami už státisíce rokov.

Život sa nerozšíril po celej Zemi vďaka bojom a súbojom. Život ovládol našu planétu, pretože utkal zo spolupracujúcich organizmov sieť života. Keď sa pred štyristo miliónmi rokov naučili komunikovať huby s rastlinami, malo to svoje dôvody. Rastliny ovládali fotosyntézu a huby dokázali preťať pôdu nesmierne hustou sieťou hýfových vlákien a dostať z nej všetko čo potrebovali. A tak rastliny dodávajú už štyristo miliónov rokov hubám uhlíkové produkty fotosyntézy a huby rastlinám predovšetkým zlúčeniny fosforu vyťahnutých z pôdy. Aby huby a rastliny mohli takto spolupracovať, musia sa v pôde nájsť a spojiť korene a hýfy húb. Aby sa v tej pôde našli, museli títo partneri vynájsť dokonalý komunikačný systém. Rastliny a huby sú vybavené vysielačmi a prijímačmi signálnych molekúl pričom spôsob vysielať a prijímania chemických signálov by vydal na jednu učebnicu dokonalého prenosu správ.

Baktérie vyše tristo miliónov rokov túto chemickú rádiovú sieť odpočúvali, dešifrovali a keď pochopili o čo ide, zapojili sa do spolupráce. Už sedemdesiat miliónov rokov vytvárajú s hubami a rastlinami podzemnú trojku, využívajúc chemické kódy húb a rastlín a dodávajúc rastlinám dusík vo forme čpavku, ktorý je ináč pre rastliny nedostupný.

Bez baktérií by naše lesy nemohli existovať ani minútu. Stromy žijú pretože sa naučili spolupracovať. Žijú pretože sa kamarátia s baktériami už sedemdesiat miliónov rokov.

Čističi spájajú baktérie s chorobami. Ja, autor tohto bakteriálneho článku, chodiace vrece plné baktérií, spokojných, prežívajúcich a spolupracujúcich, ich spájam s komunikáciou a spoluprácou.

Pochopenie evolúcie ako totálnej spolupráce má veľké filozofické dôsledky. My všetci sme živým svedectvom, že ničiacie, deštruktívne praktiky nefungujú dlho. Agresori, bojovníci, čističi vždy zničia v konečnej fáze samých seba a uvoľnia cestu nám, organizmom, ktorí vieme spolupracovať. Tým, ktorí vedú spolupracovať s baktériami, aj s lykožrútni a niekedy aj s ľuďmi.

Myslíte na to v lese medzi chvostoskokmi, dáždovkami, ropuchami, hadmi, komármi, lykožrútni, ucholakmi či netopiermi.

Letný Ekotábtor

Letné stretnutie Priateľov Zeme – SPZ... dalo by sa povedať, že už tradičné – ôsme. A predsa jedinečné. Opäť sa stretli jedineční ľudia, ktorí spolu na rodinnej ekofarme pri Tornali vytvorili neopakovateľnú atmosféru. Tomuto tábtoru by som dala prívlastky horúci (za hrnček studenej vody za krk sa nikto nenahneval) a rodinkový.

Na rozdiel od minulého mládežníckeho ročníka prišli aj vitálni dôchodcovia a rodinky s deťmi, ktoré chcú žiť viac v harmónii s prírodou a ktorí sa tak mohli podeliť o skúsenosti.

Prostredie farmy so záhradami, prasiatkami, koňmi, gunárom Gustom, zajacami, kravami, psami, mačiatkami, vôňou domácich koláčov, slamy a zmysluplnej práce očaril každého – novoprišelca aj ostrieľaného Ekotábtorníka.

A verím, že nás všetkých či už osviežilo alebo upokojilo. Že je príroda zázračná, si mohlo asi 40 účastníkov prežiť počas deviatich dní.

Keďže sme si rozjímanie v prírode a tiež dary prírody chceli zaslužiť, takmer každé doobedie sme pracovali.

Účastníci sa v malých skupinkách roztrúsili po rozľahlej ekofarme a venovali sa prekopávaniu kompostu, príprave trstiny na strechu, sekaniu slamy, práci v záhrade, stavbe plotu, zbieraníu bylín... Deti s množstvom zvierat pobehovali pomedzi nás pracujúcich a oblievajúc sa vytvárali cestu k pokladu. Po únavno veselej práci na nás čakal vegánsky obed sčasti pripravený aj z miestnych zdrojov farmy.

V poobedňajších hodinách si mohol každý vyskúšať vyčarovať vlastnoručne to, čo si väčšinou dokáže len kúpiť v obchode.

A tak sa náš murovaný príbytok zaplnil v jeden deň kapsičkami z textilu, koberčekmi, drevenými lyžičkami (Ludko zvládol i misku), hrnčekmi, drôtenými šperkmi, prútenými výrobkami. Remeslá sme zakončili pečením domácich chlebov.

Ani večer si nemohli účastníci vydýchnuť a ani nechceli...živo diskutovali na večerných diskusiách o témach Ekologické poľnohospodárstvo, Odpady, Neudržateľnosť v našej spoločnosti a riešeníach, Les a udalosť v Tatrách, O Rómoch. Aj keď na lúčenie sa nikto neteší, tábor sme zakončili vesele vo víre tanca a spevu pri ohni so svetoznámu rómskou kapelou Kokava Khere Lavutara.

Náš redakčný kolektív pozdravuje všetkých fantastických účastníkov od malého Norka až po babku Evu, domácich z ranča, ktorí nás privítali a ďakujeme za spoločné chvíle radosti, spoznania, práce, otvorenia.

Ivana Machová

Semináre opäť pomáhali zlepšiť nakladanie s odpadmi v obciach

V súvislosti s novými zákonnými povinnosťami a trendmi v oblasti odpadového hospodárstva zorganizovali Priatelia Zeme - SPZ v decembri ďalšiu sériu odborných seminárov s názvom „Moderné odpadové hospodárstvo v obci“. Uskutočnili sa v Nitre, Banskej Bystrici, Prešove a zúčastnilo sa ich viac ako 200 zástupcov samospráv, štátnej správy, firiem, občianskych združení. Ich cieľom bolo pomôcť predovšetkým samosprávam zorientovať sa v ich právach a povinnostiach a poskytnúť im praktické informácie.

„Vzhľadom na nové legislatívne požiadavky, ktorých cieľom je ochrana životného prostredia, ale aj vzhľadom na narastajúce poplatky za zneškodňovanie odpadov, mnohé obce uvažujú o zmenách v doterajších systémoch nakladania s odpadmi. V súčasnosti už existujú nové technológie zberu a spracovania odpadov. Samosprávam však často chýbajú praktické informácie, ako realizovať pozitívne zmeny v ich odpadovom hospodárstve. Naším cieľom bolo oboznámiť ich s progresívnejšími spôsobmi nakladania s odpadom a poskytnúť im návod, ako ich zaviesť v praxi,“ uvádza Radoslav Plánička z Priateľov Zeme-SPZ.

Na seminároch prednášali zástupcovia štátnej správy, Envidomu - Združenia výrobcov elektropotrebičov pre recykláciu, Dubnickej Environmentálnej Skupiny a Priateľov Zeme - SPZ. Svojimi prezentáciami sa snažili účastníkom poskytnúť odpoveď na otázku, ako zavádzať systémy, ktoré budú ekonomicky prijateľné, environmentálne šetrné, budú spĺňať platnú legislatívu, naplňovať potreby obce a budú aj akceptované pôvodcami odpadu.

„Jednotlivé prezentácie informovali o legislatíve, o systémoch oddeleného zberu tuhého komunálneho odpadu, o možnostiach zriaďovania zberných dvorov, kompostovania bioodpadov, ale aj o novom systéme zberu elektronického odpadu a spravodlivých poplatkoch za odpady,“ dodáva Plánička. Tieto informácie pomôžu samosprávam realizovať projekty smerujúce k šetrnejšiemu nakladaniu s odpadmi, ktoré bude chrániť prírodné zdroje.

Seminár Priateľov Zeme – SPZ pre zdravotnícke zariadenia

Používanie niektorých výrobkov a súčasné nakladanie s odpadmi v zdravotníctve v SR zbytočne poškodzuje životné prostredie, ohrozuje zdravie pacientov a predražuje ich prevádzku. Priatelia Zeme-SPZ preto začínajú pomáhať aj zdravotníctvu pre elimináciu týchto negatív.

Ako prvú aktivitu v tejto oblasti usporiadali 16. novembra v Žiline odbornú konferenciu pre zdravotnícke zariadenia a štátnu správu. Viac ako 50 účastníkov z celého Slovenska si vypočulo prezentácie odborníkov z Čiech a Poľska. Jestvujú 3 hlavné okruhy problémov: - zdravotnícke zariadenia v SR využívajú drahé spaľovanie infekčného odpadu, hoci existujú lacnejšie a ekologickejšie alternatívy, - pretrvávajú absencia znižovania množstva a nebezpečnosti odpadu, triedený zber je na nízkej úrovni alebo sa vôbec nerealizuje, - stále sa používa polyvinylchlorid (PVC), ktorý obsahuje škodlivé chemikálie – ftaláty.

Práve spaľovne nemocničných odpadov boli v roku 2002 podľa Správy o stave životného prostredia Ministerstva životného prostredia SR šiestym najväčším producentom jedovatých dioxínov. Ide o najtoxickéjšie karcinogénne chemikálie, ktoré sa dlhodobo nerozkladajú a hromadia sa v živých organizmoch. Od 28. decembra 2005 budú musieť spaľovne odpadov zo zdravotníckych zariadení spĺňať väčšinu emisných limitov EÚ pre ovzdušie. Od konca roku 2006 aj limit pre obávané dioxíny – avšak dovybaviť spaľovňu „filtrom na dioxíny“ je nesmierne nákladné. Nemocnice dnes stoja pred rozhodnutím, či zrekonštruovať zastaralé spaľovne alebo hľadať alternatívy. Dovybavenie spaľovní filtermi všetky ich negatíva neeliminuje. Okrem vysokých nákladov sa toxické látky ako dioxíny a PCB budú produkovať do populín, z ktorých sa tieto škodliviny môžu dostať do prostredia a ľudského tela. „Zneškodňovanie infekčných odpadov nespáľovacími alternatívami ako autoklávy či mikrovlnné technológie ušetrí 25% až trojnásobok nákladov oproti ich spaľovaniu,“ uviedol Dr. Čestmír Hrdinka z ČR, jeden z lektorov seminára a riaditeľ organizácie Health Care Without Harm Europe. Všetky nebezpečné odpady zo zdravotníctva sa v SR iba spaľujú.

Ďalšou dôležitou oblasťou je znižovanie vzniku a nebezpečnosti odpadov v nemocniciach, založené najmä na intenzívnom triedením zbere. V zdravotníckych zariadeniach v SR sa nerealizuje vôbec, alebo sa týka len málo druhov a účinnosť je minimálna. Podiel nebezpečného odpadu na celkovom nemocničnom odpade sa po zavedení triedenia podarilo v niektorých nemocniciach v Nemecku, Španielsku znížiť zo 17% - 20% na 3%, v nemocnici Sv. Anny v poľskom Miechove intenzívnym triedeným zberom odpadov ušetrí ročne 27 000 euro. Produkcia nebezpečných odpadov sa znížila z 32,5 na 26,5 tony ročne.

Zo zdravotného hľadiska je najsprávnejšie pretrvávajúce používanie zdravotníckych pomôcok z PVC, ktoré obsahujú škodlivé chemikálie - ftaláty (DEHP). Tie sa uvoľňujú z hadičiek a ďalších zdravotníckych pomôcok z PVC do tela pacientov a môžu spôsobovať vážne zdravotné problémy, poškodenie pečene, obličiek.

Priatelia Zeme-SPZ na seminári ponúkli zdravotníckym zariadeniam pomoc v aktivitách pre znižovanie týchto negatív. Cieľom je budúci rok zrealizovať pilotné projekty pre zníženie znečisťovania prostredia a ohrozovanie zdravia pacientov toxickými látkami.

Informačný balík Priateľov Zeme - SPZ

V auguste tohto roku zrealizovali Priatelia Zeme - SPZ veľkú informačnú kampaň. Každé samospráve zaslali infobalík, ktorý obsahoval tlačенú publikáciu „Konceptcia smerovania k nulovému odpadu“ a multimediálne CD „Moderné odpadové hospodárstvo - ochrana životného prostredia a ekonomická efektívnosť v jednom“.

Jeho cieľom je napomôcť pri zlepšovaní odpadového hospodárstva v Slovenskej republike, s dôrazom na jeho environmentálnu šetrnosť a ekonomickú efektívnosť.

Ide o unikátny balík množstva praktických informácií a návodov, ktorý bezplatne popri samosprávach obdržali aj zástupcovia ministerstiev, obvodných a krajských úradov ŽP a samosprávnych krajov.

Publikácia „Konceptcia smerovania k nulovému odpadu“ je zameraná takmer výlučne na problematiku tuhého komunálneho odpadu. Poukazuje na moderné princípy nakladania s týmto odpadom - surovinou. Predstavuje vo svete sa stále viac rozširujúcu myšlienku tzv. „nulového odpadu“.

Materiály, ktoré obsahuje Multimediálne CD, sú výsledkom niekoľkoročnej práce predovšetkým Priateľov Zeme-SPZ. Príručky a manuály s praktickými informáciami, software, filmy, informačné materiály, prezentácie a fotografie, ktoré CD obsahuje by mali záujemcom pomôcť zvládnuť zavedenie a rozvíjanie separovaného zberu, kompostovania, ale aj aktivity pre minimalizáciu vzniku odpadu na úrovni (nielen) samosprávy.

Od leta 2005 už žiadne mesto, obec na Slovensku nemôže povedať, že jej pre znižovanie a triedenie odpadov chýbali informácie. Infobalík, ktorý im Priatelia Zeme - SPZ zaslali, obsahuje všetky potrebné údaje pre zavedenie a rozvíjanie predchádzania vzniku odpadov a triedeného zberu pre recykláciu, kompostovanie.

Multimediálne CD má pomôcť samosprávam a ďalším subjektom v praxi naplňovať nové legislatívne povinnosti - napr. zákaz zneškodňovania tzv. „zeleného bioodpadu“ od 1.1.2006, povinný separovaný zber v obciach pre 5 komodit od 1.1.2010, naplnenie cieľov recyklácie SR a pod...

Multimediálne CD si môžu záujemcovia od Priateľov Zeme - SPZ zakúpiť za 120.- Sk. Celý obsah CD (okrem filmov) si môžete pozrieť aj na našej internetovej stránke.

Chemický priemysel: čím menej zdravotných testov chemikálií

Európsky parlament (EP) 17. novembra v prvom čítaní schválil nariadenie, ktoré má regulovať používanie chemických látok – tzv. REACH. Priatelia Zeme na jednej strane vítajú, že v jednom bode urobí dôležitý krok – hlasoval za princíp povinnej náhrady škodlivých chemikálií bezpečnými alternatívami. Na druhej strane sme však znepokojení, že poslanci EP zatiaľ hlasovali za výrazné zníženie počtu chemikálií ktoré budú musieť byť testované. O tisícok chemikálií by sme tak ďalej nemali žiadne alebo dostatok informácií z hľadiska ich vplyvu na zdravie a prírodu a ďalej by unikali kontrole. Chemický priemysel silne lobboval za oslabenie REACH natoľko, že by bol takmer neúčinný.

Európsky parlament po jeho lobbingu hlasoval v prvom čítaní zatiaľ za jeho slabšiu verziu oproti pôvodnému návrhu. Cieľom pripravovanej legislatívy REACH (registrácia, evaluácia - hodnotenie a autorizácia chemikálií) je zabezpečiť, že sa pri používaní chemických látok minimalizujú riziká pre zdravie a životné prostredie. Podľa údajov samotnej Európskej komisie nemáme v súčasnosti informácie o dôsledkoch používania vyše 90% chemikálií na naše zdravie a životné prostredie. Chemický priemysel totiž zatiaľ nemá povinnosť informovať o bezpečnosti látok, ktoré boli uvedené na trh pred rokom 1981, teda väčšiny z nich. Rizikové chemikálie boli v posledných rokoch objavené v predmetoch, ktoré denne používame - v počítačoch, detských hračkách. V telách Európanov bolo v posledných testoch objavených takmer 100 druhov nebezpečných chemikálií.

Podľa pôvodného návrhu malo byť registrovaných 30-tisíc chemikálií, ktoré sú dovážané, alebo vyrábané v EÚ. Po intenzívnom lobingu zo strany priemyslu však bola schválená verzia, podľa ktorej nebude musieť byť testovaných až 87 500 látok. V tovaroch, ktoré bežne kupujeme, je pritom prítomných 100-tisíc chemikálií, takže pod kontrolou ich bude skutočne len minimum. Ak nebudeme väčšinu chemikálií testovať na ich zdravotné a ekologické dopady, neumožníme systematickú identifikáciu a náhradu škodlivých chemikálií, čo bol základný princíp pôvodného REACH. Ak naďalej nebudeme mať informácie o dopadoch používania chemikálií na zdravie, nemôžeme pristúpiť k ich náhrade.

Chemický priemysel často argumentuje, že preň REACH bude pridrahý. Náklady, ktoré pre nich bude zavedenie nových pravidiel znamenať, však v skutočnosti budú tvoriť len 0,05% z ročného obratu sektora. Štáty pritom ročne investujú miliardy do zdravotníctva a odstraňovania starých ekologických záťaží, akými sú nezabezpečené skládky nebezpečných odpadov. Podľa konzervatívnych odhadov Európskej komisie by prísnejší REACH mohol predísť minimálne 4000 úmrtiam ročne, zníženie chorôb len o 0,1% by vďaka REACH mohlo ušetriť v najbližších tridsiatich rokoch až 50 mld. eur. Štúdie európskych odborov však hovoria o väčšom zdravotnom prínose a podstatne väčších finančných úsporách.

Prvé čítanie REACH v EP bolo len "prvým kolom" schvaľovania. O nariadení bude ďalej rozhodovať Rada EÚ pre hospodársku súťaž. Priatelia Zeme veria, že ministri docenia vážnosť problematiky a prijmú prísnejšiu verziu legislatívy.

Viac informácií o chemikáliách, našom zdraví a REACH nájdete na našich stránkach:
<http://www.spz.sk/sk/chemia/reach.htm>

Nová kampaň „Správa vo fľaši“

17. októbra odštartovali Priatelia Zeme - SPZ novú kampaň s názvom „Správa vo fľaši“. Jej súčasťou bolo aj dvojtzáždňové celoslovenské informačné turné. Cieľom je znížiť znečisťovanie prostredia narastajúcim množstvom odpadov z nápojových obalov a prostredníctvom originálnych správ zvýšiť tlak na zavedenie zálohovania.

Priatelia Zeme - SPZ sa touto akciou snažia vyzvať ľudí, ktorí chcú pomôcť znížiť znečisťovanie prírody, ulíc odpadmi z nápojových obalov, aby poslali žiadosť o zavedenie ich zálohovania premiérovi SR v prázdnjej PET fľaši. Správa vo fľaši symbolizuje stav núdze. Miera znečistenia krajiny obalmi z nápojov už takúto kritickú situáciu dosiahla. Každý prázdny obal kampane preto pripomenie realitu problémov s odpadmi z nápojových obalov. Je rozdiel, či si štátny úradník prečíta čísla a grafy, a či sa mu kus problému dostane takpovediac na stôl.

Počas turné Priatelia Zeme - SPZ postupne navštívili Bratislavu, Trnavu, Šaľu, Nitru, Zvolen, Martin, Poprad, Prešov, Michalovce a Košice. Záujemcovia mohli pri informačnom stánku získať informačné materiály o zálohovaní, „Správy vo fľaši“ pre premiéra, ako aj iné informácie o znížení množstva a škodlivosti odpadov, toxických látkach a pod. Okoloidúci sa pristavovali predovšetkým pri infopaneloch s veľkorozmernými fotografiami. Infostánok upútal aj viacero verejne známych ľudí, medzi nimi napr. Jána Baláža zo skupiny Elán, ktorý sa prikláňal aj k pomerne radikálnemu riešeniu - zákazu plastových fliaš. „Ľudia tento problém vnímajú citlivo. Veľmi často sme sa stretávali s reakciou, že PET fľaše sú naozaj všade. Po oboznámení sa s podstatou akcie, ktorá sa väčšine veľmi páčila, sa preto mnohí nadšene pripojili svojim podpisom pod vlastnú Správu vo fľaši,“ opisuje atmosféru z infostánkov organizátor akcie Radoslav Plánička.

Počas celého turné Priatelia Zeme - SPZ vyzbierali približne 2 000 odkazov vo fľaši, ktoré priebežne z jednotlivých miest posielali premiérovi. Ďalšími odkazmi sa pripojilo množstvo jednotlivcov, ktorí sa rozhodli sami poslať svoju „Správu vo fľaši“.

Priatelia Zeme - SPZ poskytli informačné materiály o zálohovaní jednorazových obalov a ponúkli možnosť zapojiť sa do tejto akcie aj všetkým stredným školám na Slovensku. Aj vďaka tejto výzve sa zapojili kolektívy viacerých škôl.

Svoj odkaz môžu ešte stále poslať aj tí, ktorí infostánok Priateľov Zeme - SPZ v jednotlivých mestách nestihli. Jeho text je k dispozícii na našej internetovej. O ďalšom vývoji kampane vás budeme informovať v ďalšom čísle Ekolistov.

Informačný doplnok:

Ministerstvo životného prostredia mohlo zaviesť zálohovanie obalov, ktoré predstavujú nadmernú záťaž pre prostredie, už pred viac ako 3 rokmi. Parlament vtedy prijal zákon, ktorý poskytol základný rámec. Druhy obalov, ktoré sa budú zálohovať, výšku zálohy a podobne mala stanoviť už len vyhláška, ktorú ma vydať Ministerstvo životného prostredia SR. Tento posledný krok však ministerstvo hospodárstva blokuje od začiatku roku 2003. Svoje stanovisko nepodporili žiadnymi odbornými materiálmi. Konalo najmä pod vplyvom tlaku Zväzu obchodu a niektorých veľkovýrobcov nápojov (napr. Coca Cola)

Odkazy ministromi životného prostredia o klimatických zmenách

Priatelia Zeme zbierali počas dvoch septembrových týždňov v uliciach slovenských miest „klimatické odkazy“ politikom. Obyvatelia Slovenska sa tak mohli pripojiť k celoeurópskej iniciatíve, ktorej cieľom je vyzvať ministrov životného prostredia krajín EÚ, aby urobili konkrétne kroky na zmiernenie klimatických zmien.

Svoj odkaz mohli na drevené panely nakresliť či napísať ľudia v Banskej Bystrici, Lučenci, Zvolene, Martine, Žiline, Prievidzi, Poprade, Prešove, Košiciach, Nitre a Trenčíne. Poslednou zastávkou bola Bratislava. Z vyzbieraných panelov Priatelia Zeme vytvorili počas schôdzky ministrov životného prostredia EÚ 17. októbra „uličku“. Panely vystavili aj počas 11. konferencie členských štátov Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy koncom novembra v Montreáli.

Organizácia zdôrazňuje tiež význam EÚ v celom procese. „EÚ by nemala dovoliť krajinám ako USA zastaviť prijímanie záväzkov, ktoré povedú k zníženiu tvorby emisií skleníkových plynov. Júlové rokovania G8 opäť ukázali, že Bushova administratíva bude pokračovať v blokovaní týchto snáh. Neformálne schôdzky nemôžu nahradiť proces rokovania o budúcnosti globálneho klimatického režimu po roku 2012,“ poznamenal koordinátor slovenských Priateľov Zeme Štefan Jančo.

Ministerstvo hospodárstva zverejnilo mená ľudí, ktorí kontrolujú využívanie eurofondov

Ministerstvo hospodárstva SR v júli 2005 sprístupnilo informácie o zložení výboru pre kontrolu využívania fondov EÚ v oblasti priemyslu a služieb. Urobilo tak až na základe opakovanej žiadosti Priateľov Zeme-CEPA.

Mená členov Monitorovacieho výboru pre sektorový operačný program Priemysel a služby ministerstvo pôvodne zverejnilo odmietlo s odvolaním sa na ochranu osobných údajov. Výbor má pritom v rokoch 2004 až 2006 zabezpečiť nezávislú kontrolu nad využitím takmer 12 miliárd korún z eurofondov na podporu priemyslu a služieb. Ide o verejné prostriedky. Ministerstvo tiež uviedlo, že väčšina členov výboru zaujala „zásadné odmietavé stanovisko“ k tomu, aby sa ich meno zverejňovalo v súvislosti s implementáciou programu Priemysel a služby. Vyjadrili tiež obavy z obťažovania zo strany žiadateľov o nenávratné finančné príspevky, ako aj o svoju fyzickú bezpečnosť. Ministerstvo hospodárstva preto požiadalo Úrad na ochranu osobných údajov SR o vydanie záväzného stanoviska. Ten potvrdil, že informácie, ktoré žiadali Priatelia Zeme-CEPA nie sú osobnými údajmi v zmysle zákona na ochranu osobných údajov.

So zverejnením mien členov monitorovacieho výboru malo problémy jedine ministerstvo hospodárstva. Všetky ostatné rezorty, ktoré rozhodujú o nakladaní s eurofondami, tieto informácie od začiatku zverejnili.

Hrozí ďalšie zvyšovanie cestovného

Novela zákona o cestnej doprave, ktorú v septembri predložilo na medzirezortné pripomienkové konanie ministerstvo dopravy, môže podľa Priateľov Zeme-CEPA viesť k špirálovitému zvyšovaniu cestovného. Návrh tiež umožňuje rušenie autobusových liniek, ak sa stanú „nepotrebnými“.

Samosprávne kraje a obce budú podľa novely môcť podpisovať s dopravcami zmluvy o výkonoch vo verejnom záujme až na obdobie ôsmich rokov. Ak sa však zmluvy uzatvoria na obdobie dlhšie ako jeden rok, budú maximálne príspevky krajov a obcí na verejnú dopravu limitované vopred stanovenými odhadmi.

„Odhady nie je možné uskutočniť tak, aby dokázali reflektovať neustále sa meniacu situáciu, najmä v súvislosti s prudkými zmenami na trhoch s ropou a zemným plynom alebo v súvislosti so zmenami dopytu po verejnej doprave na základe vývoja na trhoch práce,“ upozornil Peter Mihók z Priateľov Zeme-CEPA. Pri obmedzovaní výdavkov na verejnú dopravu odhadmi nastane podľa neho situácia, kedy samosprávne kraje a obce budú pri každom výraznejšom raste cien pohonných hmôt nútené súhlasiť s požiadavkami dopravcov na zvyšovanie cien cestovného. Takýto vývoj by spôsobil špirálu neustáleho zvyšovania cestovného, úbytku cestujúcich a rušenia menej vyťažovaných liniek. Čoraz viac obyvateľov z vidieka by bolo nútených cestovať do práce, škôl, zdravotníckych zariadení a úradov automobilmi, čo je však pre väčšinu z nich z dôvodu nízkych príjmov nereálne.

Utajovanie zmluvy o vodárňach v Trenčíne bolo nezákonné

Krajský súd v Trenčíne na pojednávaní v stredu 12. októbra 2005 rozhodol, že Mesto Trenčín porušilo zákon keď odmietlo sprístupniť zmluvy o prenájme a prevádzke vodární medzi vlastníkom infraštruktúry Trenčianske vodárne a kanalizácie (TVK) a súkromným prevádzkovateľom vodárenských služieb Trenčianska vodohospodárska spoločnosť (TVS).

Priatelia Zeme-CEPA žiadali v januári 2005 mesto Trenčín, aby sprístupnilo prevádzkovú zmluvu medzi TVK a TVS. Podľa krajského súdu bolo rozhodnutie mesta Trenčín odmietnuť sprístupnenie zmluvy nezákonné najmä preto, že nie je možné utajovať zmluvu ako celok s odvolaním na to, že ide o obchodné tajomstvo. Súd preto zrušil rozhodnutie mesta a vrátil mu celú vec na nové konanie. Na pojednávaní mesto argumentovalo napríklad tým, že nemohlo zmluvu sprístupniť, pretože ju nemá k dispozícii.

Podľa Romana Havlíčka z Priateľov Zeme-CEPA je prevádzková zmluva medzi TVK a TVS kľúčovým dokumentom, ku ktorému by mala mať verejnosť prístup, pretože definuje základné vzťahy medzi vlastníkom infraštruktúry a súkromným prevádzkovateľom vodárenských služieb. Vodárenské služby sú službami vo verejnom záujme a majú charakter prirodzeného monopolu, aj preto je potrebné, aby boli pod účinnou verejnou kontrolou. „Pokladáme za úplne absurdné, že mesto, ktoré je zo zákona zodpovedné za zabezpečenie vodárenských služieb nemá prístup k tejto zmluve. Ak je to naozaj tak, ide o veľmi nebezpečnú situáciu, pretože mesto stráca kontrolu nad vodárňami,“ uviedol Havlíček.

Násilie a porušovanie environmentálnych práv v Nigérii pokračuje

Pred desiatimi rokmi bol v Nigérii popravený spisovateľ a aktivista Ken Saro-Wiwa a ďalší ôsmi ľudia, ktorí upozorňovali, že ťažba ropy firmou Shell v delte rieky Niger ničí život jej obyvateľom. Prípud výrazne poškodil meno tejto ropnej spoločnosti, ktorá bola podozrievaná z tichej podpory popráv nepohodlných osôb. Výročím udalosti, proti ktorej protestovali predstavitelia štátov, medzinárodné organizácie aj jednotlivci z celého sveta, je 10. november.

Od prípadu uplynulo desaťročie a porušovanie ľudských a environmentálnych práv v delte Nigeru pokračuje. Zo zariadení Shell opakovane dochádza k únikom ropy, pokračuje ilegálne spaľovanie plynu, ktorý sa uvoľní pri jej ťažbe a až 45% ziskov z ropy sa „strati“ v dôsledku korupcie. „Medzinárodné ropné spoločnosti o týchto praktikách vedia. Namiesto toho, aby sa ich usilovali odstrániť, sa však snažia len vylepšovať imidž v bohatých krajinách napríklad prostredníctvom dobrovoľných kódexov správania sa, ktoré ich k ničom nezaväzujú,“ upozorňuje Roman Havlíček, ktorý sa v Priateľoch Zeme venuje aktivitám korporácií.

Po škandáli s popravami spustila Shell v roku 1996 rozsiahlu PR kampaň, v rámci ktorej sa prezentuje ako korporácia s citom pre ľudské práva, sociálnu zodpovednosť a udržateľný rozvoj. Na Slovensku napríklad v roku 2004 získala cenu Via Bona za projekt podpory mikropodnikania znevýhodnených žien.

Vo svojom kódexe Shell uvádza, že podporuje rozvoj komunit. V delte Nigeru je však obyvateľstvo zbadačené a jeho život poznačuje neustále násilie. V oblasti nie je fungujúca elektrická sieť, rozvody pitnej vody, školy, zdravotnícka starostlivosť, pošty či policajné stanice. Vláda sa nesnaží vytvárať perspektívne pracovné príležitosti.

Publikácia Priateľov Zeme: Jadrová energia nie je riešením

Jadrová energia nie je čistá a nepredstavuje riešenie problému klimatických zmien. Konštatujú to autori publikácie, ktorú v septembri zverejnila koalícia austrálskych mimovládnych organizácií.

Bývalý veľvyslanec Austrálie v Južnej Kórei a expert na problematiku jadrových zbraní Richard Broinowski uviedol, že vývozom uránu do Indie a Číny krajina hodí cez palubu pravidlá, ktorými sa takéto export riadi. „Cieľová krajina podľa nich musí byť signatárom Zmluvy o nešírení a musí tiež umožniť medzinárodné kontroly svojich reaktorov. India Zmluvu o nešírení nepodpísala a Čína naznačuje, že kontrolu inšpektorov nepovolí,“ poznamenal Broinowski.

Ak by sa do roku 2050 podarilo zdvojnásobiť výrobu jadrovej energie, došlo by podľa autora publikácie Jima Greena z austrálskych Priateľov Zeme k zníženiu emisií skleníkových plynov len o 5%. Ide asi len o desatinu potrebnej redukcie.

„Atómové elektrárne predstavujú riziko pre bezpečnosť. Štyri až päť krajín – India, Izrael, Južná Afrika, Pakistan a zrejme aj Severná Kórea – vyvinulo popri mierovom využívaní týchto zariadení jadrové zbrane. Jadrové reaktory vyprodukovali dostatok plutónia na vyrobenie 160-tisíc jadrových zbraní,“ uviedol Green.

Publikácia upozorňuje, že k zníženiu množstva skleníkových plynov môžu viesť energeticko-úsporné opatrenia a využívanie obnoviteľných zdrojov energie. Odhaduje sa, že Európa bude do roku 2010 vyrábať 22% energie z obnoviteľných zdrojov, čo povedie k vzniku takmer 1 milióna pracovných miest.

Text správy možno nájsť na:
<http://www.melbourne.foe.org.au/documents.htm>

Mierny pokrok v otázke ochrany klímy na rokovaníach v Montreale

V kanadskom Montreal sa v sobotu skončili rokovania o ochrane klímy, ktoré napriek skepse napokon viedli k istej dohode. Ich výsledkom je Montrealský akčný plán. Nová progresívna dohoda uzavretá v rámci Kjótskeho protokolu má viesť k výraznejšiemu zníženiu emisií skleníkových plynov v období po roku 2013.

Vďaka tejto dohode budúci rok začnú rokovania, počas ktorých krajiny prerokujú záväzné ciele priemyselne rozvinutých krajín a zrevidujú celý režim tak, aby do neho mohli byť zahrnuté aj ostatné krajiny.

Hoci je tento výsledok dobrou správou pre ľudí na celom svete, niektoré krajiny počas rokovaní sledovali len svoje úzke ciele a dosiahnutie výraznejších výsledkov blokovali. USA, ktoré produkujú najviac emisií skleníkových plynov na svete, prišli do Montrealu s vopred ohláseným stanoviskom, že o záväzných limitoch skleníkových plynov nebudú ani diskutovať. „Rozhodnutie Spojených štátov nepodpísať Kjótsky protokol je však dvojsečnou zbraňou. Ušla im tak možnosť výraznejšie ovplyvniť dohodu strán, ktoré protokol podpísali. Situácia je nateraz jasná - ak chcú krajiny v boji s ľuďmi spôsobenou zmenou klímy napredovať, musia nechať Busha a jemu podobných pozadu,“ konštatuje koordinátor slovenských Priateľov Zeme Štefan Jančo.

Dohoda podľa organizácie posilnila celosvetové rozhodnutie prijať záväzné ciele pre znížovanie emisií. Vyslala tak jasný signál, že budúcnosť majú čistejšie technológie. Priatel'ia Zeme v Montreale zorganizovali výstavu klimatických odkazov. Išlo o farebnú 60 metrov dlhú mozaiku troch tisícok kresieb. Viac ako štyristo z nich nakreslili v septembri a októbri ľudia v uliciach slovenských miest. Budova Guy-Favreau Complex, ktorá susedí s kongresovým centrom, počas rokovaní slúžila ako ateliér a súčasne aj galéria.

Ropné spoločnosti nesmú ďalej ničiť deltu rieky Niger

Federálny súd v Nigérii 14. novembra všetkým spoločnostiam, ktoré ťažia ropu v delte rieky Niger, zakázal pokračovať v spaľovaní nevyužívaných plynov. Ide o prax, ktorou nadnárodné korporácie niekoľko desaťročí ničili životy a prostredie miestnych obyvateľov. Priatel'ia Zeme rozhodnutie súdu označujú za prelomové.

Komunity žijúce v okolí delty podali v júni 2005 s pomocou Priateľov Zeme žalobu na Nigérijskú ropnú korporáciu, ktorá združuje spoločnosti Shell, Exxon, ChevronTexaco, TotalFinaElf a Agip. Žiadali okamžité zastavenie spaľovania plynov, ktoré sa obyčajne nachádzajú pri ložiskách ropy, avšak ich využitie nie je pre firmy ekonomické. Ide pritom o obrovské objemy zemného plynu.

Súd uznal, že spaľovanie predstavuje porušenie práva miestnej komunity na život a dôstojnosť, ktoré zaručuje nigérijská ústava. Táto prax prispieva k tvorbe skleníkových plynov viac, ako všetky ostatné zdroje v subsaharskej Afrike dohromady a krajinu ročne stojí 2,5 miliardy dolárov. Nigéria je jeden z najchudobnejších štátov, kde až 70% obyvateľov žije z menej ako jedného dolára denne.

Ide o prvý prípad, kedy súd jednoznačne konštatoval, že Shell, Chevron a ďalšie ropné spoločnosti boli desaťročia zapojené do nelegálnej činnosti.

Desmond Tutu sa širšie vyjadruje k otázke súčasnej ekonomiky ...

Desmond Tutu: Dovoľte mi povedať, že nie som ekonóm a všeobecne zvyknem vraviť ľuďom, že moje vlastné štandardy úsudku pochádzajú z mojej viery. A to súvisí s hodnotou ľudskej bytosti. Myslím si, že trh nie je niečo, čo má úplnú autonómiu, trh je kontrolovaný a vedený ľudskými bytosťami. Len si vezmime malý príklad - ekonómovia tvrdia, že trh súvisí s ponukou a dopytom, ale veľa západných krajín produkuje nadbytok – produkuje nadbytok poľnohospodárskeho tovaru – tým znehodnocujú potravu. Keďže existujú milióny hladujúcich, musí byť niečo fundamentálne nesprávne. Nechcem vytvárať nejaký druh povrchného odsúdenia ľudí. Ľudia bohatnú, iní sa stávajú chudobnými. Opäť musím povedať, že niekde musí byť niečo fundamentálne nesprávne, ak iba špekuláciou vznikajú milióny. Nebola vykonaná žiadna práca. Nebola žiadna výmena tovaru. Ako sa zdá sú to len peniaze, čo vychádzajú zo vzduchu a rovnako rýchlo tieto banky zrazu kolabujú tam, kde ľudia vyrobili milióny papierových peňazí na burze bez korenšponujúceho nárastu v čomkoľvek, čo je merateľné.

Hovorí sa, že niekto sa stáva bohatým, lebo iný sa stáva chudobným. Nechcem byť priveľmi cynický, pretože existujú ľudia, ktorí dávajú pozor na to, že majú zodpovednosť a nehanobia si len kopy a kopy peňazí. Ale fakt je,

že keď povieš, že najdôležitejší je profit a nie ľudia, potom si môžeš byť celkom istý, nech už máš akékoľvek vysvetlenie, že niekto ako arcibiskup Tutu pôjde okolo a bude k tejto situácii kritický.

Keď sme bojovali proti apartheidu (rasovej segregácii), hľadali sme nenásilné stratégie a jedna z najefektívnejších volala po poklese investícií (neinvestovaní), po sankciách, a ja som bol jeden z hovorcov v prospech tejto myšlienky, a preto som bol znevažovaný doma aj na iných miestach v iných častiach sveta za to, že som bol pán "Sankcie". Teraz, keď sme dosiahli naše ciele, deštrukciu apartheidu a to, aby sa naša krajina stala normálnejšou spoločnosťou, potrebujeme investíciu. Potrebujeme, aby naša ekonomika vzrástla, pretože čelíme obrovskému dedičstvu, zanechanému apartheidom. Teraz by som rád poprosil o úspech inak: investujte, a odteraz by som bol možno rád známy ako pán "Investícia".

V skutočnosti veľa obchodníkov – obhajcov voľného trhu chce len využiť ľudí. Chcu ísť iba do tých častí sveta, kde sú ľudia málo platení, čo skutočne znevažuje platy. Musí sa povedať, že sú ľudia, ktorí chcú menej ako iní a, áno, nebojím sa povedať, že budeme akceptovaní za to, akí sme. Keď sme bojovali proti apartheidu, nebojovali sme len za slobodu Afriky.

Desmond Tutu

o ekonomickej globalizácii a víťazstve dobra

Počas najdrsnejších rokov apartheidu bol Desmond Tutu vždy výpovedným hlasom svedomia. 74 ročný anglikánsky arcibiskup čelil špinavým trikom, uväzneniam a zastrášaniam zabitím, aby mohol viesť protesty v sporných oblastiach a objasňovať rasovú nespravodlivosť v jeho rodnej Južnej Afrike. A keď sa jeho krajina v roku 1994 konečne stala demokraciou, šiel Tutu na predsednícke kreslo Komisie Pravdy a Zmieru (Truth and Reconciliation Commission), ktorá skúma porušovania ľudských práv a politické zločiny vykonané ako prívržencami tak i odporcami apartheidu medzi rokmi 1960 a 1994. Komisia tiež navrhuje amnestie pre tých, ktorí sa priznali k zločinom, a zaoberá sa kompenzáciami pre obete. Teraz chce Tutu, nositeľ Nobelovej Ceny za Mier za rok 1984, odísť zo zraku verejnosti. "Usilujem sa obmedziť a mať oveľa rozjímavejší život," povedal NEWSWEEKu. To sa však môže ľahšie povedať ako urobiť. Verejne vystupoval aj v tomto roku, opisujúc americkú inváziu do Iraku ako nemorálnu či vyjadrujúc pobúrenie nad znovuzvolením G.Busha. Desmond Tutu je patrónom Friends of the Earth International, čím vyjadruje stotožnenie s cieľmi a misiou tejto medzinárodnej organizácie.

Bojovali sme aj za to, aby sme mohli zastávať takú cestu, ktorá mala vyššie morálne hodnoty. Táto cesta hovorí, že na ľuďoch záleží viac ako na veciach, ako na ziskoch. Dúfame, že budeme nasledovať idey pravdivejších vysoko zmýšľajúcich ľudí – hovoriac, že existujú lepšie profity v čestných transakciách.

A vtedy zistíte, že väčšia stabilita sa nachádza v situáciách, kde ľudské práva sú rešpektované, ako sa snažíme v Južnej Afrike. Ale v situácii, kde sa s ľuďmi stále zaobchádza ako so špinou, stabilita, ktorú si myslíte že máte, je iba iluzórna. Pretože v jeden deň títo ľudia povstanú a budú sa búriť. Predpokladám, že dilemou je, že niekedy máte skoro druh schizofrénie. Jedna vaša časť chce robiť toto a tá ďalšia chce niečo iné, pretože sa očakáva, že budete pragmatický. Našťastie sú v Južnej Afrike takí, ktorí hovoria vláde "pamätajte, že to, prečo svet podporil váš boj, bolo z veľkej časti preto, že ste zastávali vysokú úroveň morálky." A je tu Mandela, ktorým ste držaní vo svete ako ikona, ikona dobra, ikona veľkodušnosti. Sú ľudia, ktorí veľmi ostro pozdvihnú ich hlasy keď si myslia, že štandardy, o ktorých vláda tvrdí, že ich dodržiava, boli práve ignorované. Sú ľudia, ktorí pozdvihnú svoje hlasy.

Povedal by som, že nesmieme byť pesimistickí a vzdávať sa. Držím sa názoru, že toto je morálny vesmír, dobro má význam ako aj v minulosti a bude to tak pokračovať. Pravda má význam. Korupcia má význam. Myslím tým, že vy ste videli, my sme videli, prečo niektoré z finančných inštitúcií v Thajsku, Indonézii skrachovali. Bagatelizovali etické pravidlá. Nie tak veľmi iba finančné pravidlá, ale boli to aj etické pravidlá. Nemám strach, že by sme sa zrazu stali nemorálnou spoločnosťou kvôli globalizácii.

Žiaden šéf korporácie Vám nepovie, že sú pripravení podporiť nedodržanie ľudských práv. Prečo? Pretože sa obávajú, že by nemali súhlas u ľudí.

Uvažujem o fakte, že svet môže obdivovať niekoho ako Nelson Mandela, a dokonca ešte viac Matku Terezu, ktorá nemala žiadnu svetovú moc, ak teda niečo, tak mala pravý opak.

Svet obdivoval princeznú Dianu, z časti pretože bola starostlivou osobou, dotýkala sa ľudí s AIDS, šla a bojovala proti nášľapným mŕtvam. Svet rozpoznáva dobro. Baží po dobre. Odmieťa opak. Môžete byť najsilnejšou osobou, ekonomicky, ale nemusíte byť nevyhnutne najobdivovanejšou.

Myslím, že v každom z nás je nostalgia za niečím, čo máme pravdepodobne zabudované v nás – že sme stvorení pre niečo zvláštne, že sme tvory transcendentu. Dobrota, láska, súcit, miernosť sú veci po ktorých svet skutočne túži. Tiež preto chodia mladí ľudia do zahraničia v rámci mierových zborov. Títo mladí ľudia, ktorí nemusia chodiť pracovať na vzdialené miesta, ale robia to, lebo veria v dobro a v to, že sa svet dá zbaviť záťažou ako je chudoba, vojna. Snívajú svoje sny. Bol by to strašný svet, kde by sa sny nemohli uskutočňovať. Boli by sme veľmi, veľmi ochudobnení, ak by tu neboli žiadne štandardy a zákony a platil by tu zákon džungle – zjedz alebo budeš zjedený, prežitie najschopnejších - toto nie je obraz sveta, na ktorý by sa mal podľa väčšiny z nás svet vyvinúť. A tak sú ľudia vyzvaní bilancovať a hodnotiť. A to je to, čo sa snažím povedať – že nemám principiálne obavy, lebo viem, že konečné dobro preváži. To sme tvrdili tiež keď sme bojovali proti apartheidu. Vláda apartheidu, ako bolo vidieť, mala celú moc – vojenskú, obrannú a my sme nemali nič okrem možnosti volania do sveta o pomoc. No dokonca v čase najväčšieho útlaku sme tvrdili, že vyhráme – vyhráme, lebo dobro je silnejšie ako jeho opak. Preto obchodníci, firmy sa musia vo vlastnom záujme snažiť byť na strane dobra. Na strane hodnôt, o ktoré väčšina z nás usiluje. Raz sa stane, že nakoniec si napr. ropné spoločnosti uvedomia, že je omnoho lepšie byť na strane ľudí, spravodlivosti, slobody a nie poslúhovať moci. Lebo mocný si len na chvíľu – potom sa staneš troskou v histórii.

<http://www.globalvision.org/program/globalization/tutu.html>
Vyjadrenie poskytol Desmond Tutu na Svetovom ekonomickom fóre v Davose vo Švajčiarsku Dannymu Schechterovi.

Preklad: Zuzana Némethová (dobrovoľná aktivistka z Košíc), Ivana Machová

Pohotovostný režim spotrebičov

V našich domácnostiach sú aj elektrospotrebiče, ktoré spotrebúvajú energiu bez toho, aby boli v prevádzke. Sú na to dva dôvody:

- Režim Stand-by znamená, že spotrebič je mimo prevádzky, ale zostáva v pohotovostnej prevádzke. Spoznáme to podľa toho, že na spotrebiči stále svieti červené alebo zelené svetielko, čo znamená, že spotrebuje elektrickú energiu. Najčastejšie je to u televízorov, videorekordérov, Hi-Fi veží, počítačov... Ročná spotreba môže byť až 500 kWh.
- Vypínač spotrebiča je radený za transformátorom. Transformátor ostáva stále pripojený na sieť. V takom prípade pomôže len vytiahnutie zo zásuvky. Predtým si však zistite, či po vypnutí tieto prístroje "nezabudnú", ako sú naprogramované.

Tipy

- Spotrebiče pripojte na predlžovaciu šnúru s viacerými zásuvkami, ktorú je možné vypnúť aj pomocou diaľkového ovládania. Takto nedochádza ku skrytému odberu.
- Jednoducho vypnite spotrebiče tak, aby nesvietilo červené alebo zelené svetielko (teda nie diaľkovým ovládaním).

Tipy na úsporné varenie

- používajte hrnce z materiálov, ktoré dobre vedú teplo a majú rovné dno (úspora 10 - 15 %)
- používajte nádoby s rovnakým priemerom ako je priemer platne, tým sa šetrí energia. Ak je hrniec menší iba o 3 cm, je strata energie až 30 %
- pri varení používajte pokrievku, ak ju nepoužívate spotrebujete o 150 až 300 % viac energie
- na varenie používajte iba málo vody; ak zohrievate liter vody tam, kde stačí štvrt litra, spotrebujete navyše 25 % energie
- vypnite platňu 5 - 10 minút pred koncom varenia, tým využijete na dovarenie zvyškovú teplotu platne a šetríte elektrinou (úspora 32 - 55 %)
- používajte tlakový hrniec na jedlá, ktoré treba dlho variť, úspora energie je až 50 %, keďže sa výrazne skracuje čas varenia

Reklama – neklam ma

Reklama nám každodenne ponúka množstvo zaručených spôsobov, ako sa stať spokojnejšími, šťastnejšími, obľúbenejšími, štíhlejšími, svalnatejšími..., jednoducho kvalitnejšími ľuďmi. Je tomu naozaj tak? Cieľom každej reklamy je vyvolať v spotrebiteľovi nespokojnosť so súčasným stavom. Vyvolávanie tejto nespokojnosti pokračuje dokonca aj vtedy, keď si kúpite ponúkaný tovar. Je to preto, lebo trhový mechanizmus už nemá z vášho nákupu žiaden ďalší zisk.

Napr. pri reklame na dezodoranty je prvoradou úlohou reklamy presvedčiť spotrebiteľa, že jeho vlastný pach je nepríjemný a nenormálny. Až následne príde na rad presvedčiť ho, že práve

ich riešenie je jediné a najlepšie – ponúkne umelo vytvorenú vôňu, chemickú látku v peknom obale, ktorú predvádza mladá, krásna, vysoká, dynamická a sebavedomá dievčina s pekným úsmevom alebo svalnatý, charismatický a spoľahlivý opálený muž - športovec...

Reklama v nás musí vyvolať ilúziu, že práve ponúkaný výrobok je riešením našich snov a túžob. Reklama sa snaží zmanipulovať váš vlastný názor, vami stanovené priority, vašu slobodnú vôľbu.

Bližšia sa Vianoce a každý z nás bude chcieť svojich blízkych a milovaných obdarovať nejakým darčekom. Nenechajme sa zmanipulovať reklamou. Výrobkom z reklamy si nekúpime ani lásku, ani pohodu, ani voľný čas a ani priateľov.

Pred kúpou nového výrobku si zodpovedajte na niekoľko otázok a až potom sa rozhodnite:

- skutočne to potrebujete, nestali ste sa iba obeťou reklamnej kampane?
- neodporuje to vašim zásadám, nepredávate teraz časť svojho „JA“?
- neškodí moje rozhodnutie niekomu a niečomu?
- nieje nejaké jednoduchšie, šetrnejšie, lacnejšie a lepšie riešenie?
- niesme iba pohodlný a lenivý?

Nakoniec sa pozrime na samotné slovo REKLAMA. Čo znamená? Rozdeľme si ho na dve časti: RE (repeat) a KLAMA (klamať). Zo samotného slova je zjavné, že sa jedná o opakované klamstvo.

Pečené tofu s cibuľou, kápiou a rajčinami (pre 3 – 4 osoby)

2 údené tofu, 6 cibúl, 1/2-1 kápiu, 1 paradajka, 1/2 šálky vody, 1 lyžica oleja, 1/2 lyžičky solčanky, 2 lyžičky majoránky, 1 lyžička sójovej omáčky, štipka morskej soli, štipka sladkej papriky, na hrot noža čili papriky, štipka koriandru, štipka sušeného kôpru, štipka sušeného cesnaku

Do zapekacej misy nalejeme olej a vodu. Údené tofu nakrájame na väčšie pásiky a uložíme do misy. Pokrájame kápiu a rajčinu na drobné pásiky a uložíme do misy. Ochutíme koreninami a podľa potreby dosolíme. Dáme piecť do vopred vyhriatej trúby (asi 200°C) na 50 min. až 60 min. Podávame s pečenými zemiakmi alebo ryžou natural.

Ryža natural (pre 4 osoby)

2 šálky ryže natural, 1 lyžička morskej soli, 1 menšia cibuľa, 1-2 bobkové listy, 2 lyžice slnečnicového oleja, 4 šálky vody

Ryžu preperieme v horúcej vode a necháme na sitku osušiť. Potom ju na panvici na sucho opožime, až je ryža horúca. Zalejeme vriacou vodou, osolíme, pridáme olúpanú celú cibuľu, olej, bobkový list a pod pokrievkou dusíme na miernejšom ohni asi 30 až 40 minút. Po chvíli státia pod pokrievkou ju opatrne rozmiešame vidličkou. Ryža musí byť sypká a mäkká.

Vykurovanie

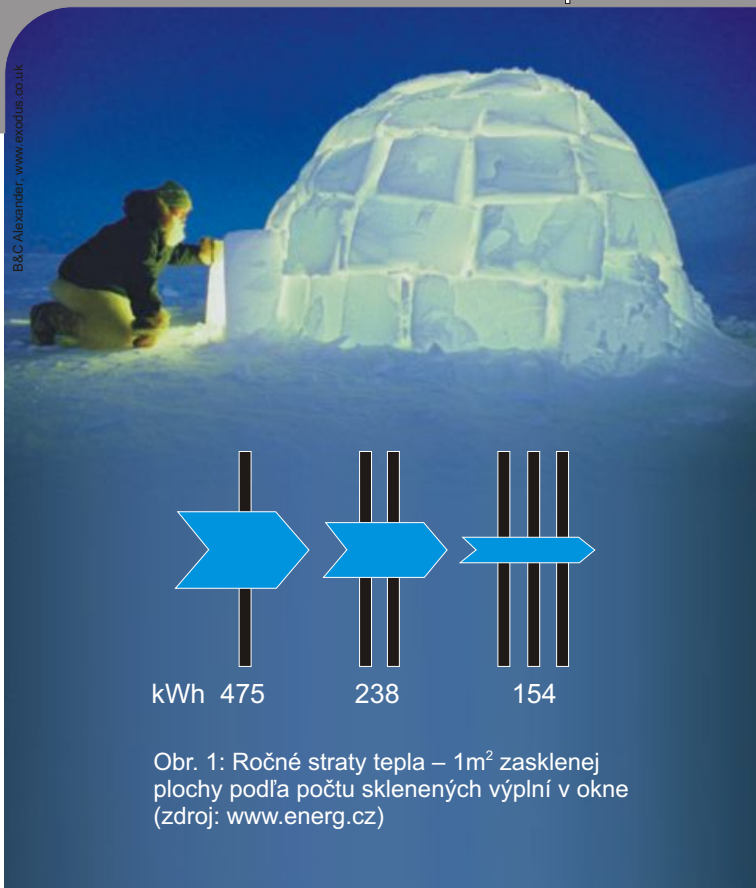
V podmienkach SR je potrebné vykurovať obytné priestory priemerne 7 - 8 mesiacov v roku. Na vykurovanie bytu či rodinného domu sa spotrebuje približne 50% až 60 % z celkovej ročnej spotreby energie v domácnosti. Preto je rozumné, aby sme v našich domácnostiach zabránili zbytočným únikom tepla.

Optimálne teploty v miestnostiach

- obývačka: 20 - 22 °C
- spálňa: 18 °C
- detská izba: 20 °C
- chodba: 15 °C
- kúpeľňa: 24 °C (túto teplotu sa však nepokúšajte dosiahnuť inak ako lokálnym zdrojom tepla a výhradne počas kúpania)

Kde väčšinou uniká teplo

- okná: 40 - 50 %
- steny: 30 - 35 %
- strecha: 10 - 20 %
- konštrukcia: 5 - 10 %
- podlaha: 5 - 10 %

Obr. 1: Ročné straty tepla – 1m² zasklenej plochy podľa počtu sklenených výplní v okne (zdroj: www.energ.cz)

Ako znížiť tepelné straty ?

- zrenovujte staré nepriliehajúce a rozsušené okná, poprípade vymeňte za nové drevené alebo plastové (pozor, aby neboli vyrobené z PVC) s kvalitným zasklením, ušetríte tým 6-10 % vykurovacích nákladov. Medzery a škáry medzi nepohyblivými časťami okna (rám – múr) utesnite instantnou jednozložkovou penou bežne dostupnou v tlakových fľašiach (napr. polyuretánová pena); netesnosti medzi pohyblivými a pevnými časťami okna trvale pružnými prvkami (napr. pásky z penových plastov, tesniace hmoty na báze silikónového kaučuku, sklenársky tmel, kovové pásky tzv. Kovotes...)
- úsporu dosiahnete zvýšením počtu skiel (viď obr.1), osadením špeciálnych skiel s odrazovou vrstvou alebo nalepením reflexnej tepelno-izolačnej fólie na okennú výplň
- tepelné straty domu znížite inštalovaním vonkajších okeníc alebo roliet, medziokenných roliet alebo žalúzií (pozor, aby neboli vyrobené z PVC) – na noc ich zatvárajte alebo sťahujte. Podobne nám poslúžia aj husté závesy – pozor, aby siahali iba po parapet.
- utesnite škáry vchodových dverí, prípadne použite hrubší záves - venujte pozornosť funkčnosti armatúr na radiátoroch – ventily by sa mali dať ľahko uzavrieť. Najlepšie je nainštalovať termostatické ventily, na ktorých si môžete nastaviť požadovanú teplotu v miestnosti – automaticky sa otvárajú alebo zatvárajú.
- záclony okolo radiátorov by mali siahať iba po parapetu. Ak siahajú až po zem, bránia šíreniu tepla do miestnosti a takto spotrebujete navyše 15 % energie na vykurovanie. Rovnako to platí aj o zakrývaní radiátora kusmi nábytku.
- účinnosť vykurovania sa zvyšuje, ak v okolí radiátorov a konvektorov je dostatočný priestor na prúdenie vzduchu
- vložte do medzery medzi radiátor a stenu reflexnú hliníkovú fóliu, ktorá odráža teplo späť do miestnosti
- počas vykurovacieho obdobia vetrajte krátko a intenzívne

Účelom vetrania je výmena vydýchaného vzduchu, nie ochladenie vnútorného priestoru. Počas vetrania uzatvorte termostatické ventily. Zabráňte tým zbytočnému okamžitému zvýšeniu výkonu radiátora.

- znížte teplotu vo Vašom obydli, ale aj na pracoviskách - v miestnostiach, kde sa dlhodobo nezdržiavate, v celom byte ak z neho odchádzate na dlhšiu dobu, v nočných hodinách
- neprekurujte miestnosti - každý stupeň, o ktorý znížite teplotu v miestnosti, znamená úsporu 6 % nákladov na teplo
- tepelná pohoda sa dá dosiahnuť pri zvýšenej vlhkosti vzduchu v obývanom priestore; spotreba energie na vykurovanie je v takomto prípade nižšia; pri 30 % vlhkosti vzduchu sa tepelná pohoda dosiahne pri 23 °C v priestore, pri 60 % vlhkosti stačí 21 °C, čo je úspora asi 12 - 15 % energie na vykurovanie
- na tepelnú pohodu vplyva aj teplota vnútornej strany stien. Čím je ich teplota vyššia, tým nižšia teplota vzduchu je potrebná v miestnosti. Napríklad: ak je teplota vnútorných stien 18 °C, na vytvorenie tepelnej pohody stačí 21 °C v miestnosti. Ak však majú steny iba 15 °C, tepelnú pohodu v miestnosti nedosiahneme ani v prípade, ak je v miestnosti 24 °C. Prvá alternatíva je navyše o 25 % úspornejšia.
- investujte do zateplenia stavby alebo vášho bytu (stropu, podlahy a obvodových múrov). Zateplenie môže byť vonkajšie (rodinné domy, celé panelové domy), ale aj vnútorné (byť v paneláku, domy s členitou fasádou)
- moderné a účelné je vytváranie tzv. zimných záhrad - čo je presklená časť pristavená k ochladzovanej vonkajšej stene rodinného domu; znižujú sa tak tepelné straty domu
- v oblastiach so silným vetrom môžete vytvoriť prirodzenú tepelnú izoláciu okolo vonkajších ochladzovaných stien vysadením väčšieho množstva zelených popínajúcich rastlín

Branislav Moňok

V našej obci sa v domácnostiach a na záhradách vo veľkej miere páli odpad, ako je opadané lístie a iný odpad vznikajúci v záhrade, plasty, guma... Môžeme sa proti tomu nejako brániť, prípadne sami pomôcť v obci?

Spaľovanie suchého lístia, drobných konárikov a ostatného odpadu zo záhrad a domácností, je zakázané. Tento zákaz upravujú tieto zákony – zákon č. 223/2001 Z. z. o odpadoch v znení neskorších predpisov, zákon č. 314/2001 Z. z. o ochrane pred požiarimi v znení neskorších predpisov a zákon č. 40/1964 Zb. (občiansky zákonník) v znení neskorších predpisov.

V zmysle zákona o odpadoch je zakázané zneškodňovať (spaľovať, skládkovať) odpad inde ako v zariadeniach na to určených, t. z. v spaľovniach alebo na skládkach odpadov. Od 1. januára 2006 špeciálne platí zákaz zneškodňovať odpad zo záhrad, parkov, cintorínov, verejnej zelene a pod. Tento „zelený“ odpad budeme môcť len zhodnocovať napr. kompostovaním.

Zákon o ochrane pred požiarimi hovorí, že sa nesmie zakladať oheň tam, kde môže dôjsť k jeho rozšíreniu a ďalej sa nesmú vypaľovať porasty bylín, kríkov a stromov.

Podľa občianskeho zákonníka nikto nesmie nad mieru prípustnú pomerom obťažovať susedov hlukom, prachom, popolčekom, dymom, plynmi, parami....

Ak teda niekto spaľuje odpad zo záhrady – lístie, trávu, konáre ...; odpad z domu – plastové fľaše, papiere, kartóny, gumu, ... dopúšťa sa protiprávneho konania a hrozí mu pokuta. Ak niekoho vidíte, ako spaľuje alebo vidíte odkiaľ sa šíri nepríjemný dym, upovedomte o tom mestskú políciu vo vašom meste/obci. Ak ju nemáte, zavolajte na Mestský/Obecný úrad alebo na štátnu políciu. Nezabúdajte, že môžete ostať v anonymite.

Čo ešte môžeme urobiť?

- ísť osobným príkladom (snažiť sa neprodukovať zbytočne odpad, separovať odpad, kompostovať biologické odpady, dodržiavať zákony...)
- upozorniť známych, kamarátov a susedov na škodlivosť pálenia odpadu alebo jeho vyhadzovania do prírody...

- hovoriť o výhodách správnych spôsobov nakladania s odpadmi...
- podporiť aktívnou činnosťou, ale aj finančne organizácie chrániace životné prostredie
- rozširovať informačné materiály týkajúce sa ochrany životného prostredia medzi susedmi...
- ponúknuť svoju pomoc samospráve (pomoc pri informačných kampaniach...)

Ďalej môže každý z nás osloviť miestnu samosprávu a vyzvať ju (starostu obce, poslancov miestneho zastupiteľstva...), aby uskutočnila aktivity, ktoré by pomohli obyvateľom obce/mesta zmysluplne a hlavne v medziach platnej legislatívy „zbaviť“ sa svojich odpadov, ktoré doteraz spaľovali alebo vyvážali na nelegálne skládky.

Možné aktivity samosprávy:

- zaviesť separovaný zber odpadov (sklo, kovy, papier, plasty, bioodpad...)
- uskutočňovať mobilný zber veľkoobjemového odpadu, drobného stavebného odpadu, odpadu z obsahom nebezpečných látok – prikazuje im to zákon o odpadoch
- zriadiť zberový dvor, kde môžu obyvatelia v prípade potreby doniesť vytriedené komodity (napr. sklo, kovy, papier, ..., ale aj odpad zo zelene, veľkoobjemový odpad, nebezpečný odpad, drobný stavebný odpad...)
- Uskutočniť informačnú kampaň napr. o tom ako kompostovať biologické odpady, o tom prečo nespáľovať odpady, o zavedenom systéme nakladania s odpadmi v obci...

Ochrana životného prostredia sa týka nás všetkých ...

Branislav Moňok

Priateľov Zeme - SPZ finančne podporili:

Ambassade van het

Koninkrijk der Nederlanden

Veľvyslanectvo Holandského kráľovstva

**SCHWEIZERISCHE BOTSCHAFT
AMBASSADE DE SUISSE
AMBASCIATA DI SVIZZERA
AMBASSATA SVIZRA**

Veľvyslanectvo Švajčiarska

ekoPolis
n a d á c i a

Pri realizácii aktivít Priateľov Zeme - SPZ pomohli:

TS Motory

Stano Tomek, Veronika Vávrová, Alica Bajúsová, Tomáš Michalec, Lucka Ukropová, Maťo Bobák, Monika Vojtková, Tomáš Štěpán, Danko Vinclerová, Lenka Rusnáková, Johnny Vozár, Janka Bohdanová, Monika Bortáková, Katka Bódiová, Miška Murajdová, Janka Jakabovičová, Mirka Čerepová, Karol Hesko, Mišo Činčár, Lenka Kukurová, Monika Medovičová s rodinou, Peter Mihók, Janka Strnadová, Iveta Markusková, Janka Ilucová, Veňa Kršňáková a ďalší

Ďakujeme Vám